Лусі Мод Монтгомері

Альпійська стежина

Історія моєї кар'єри

Коли редакція "Жіночого Всесвіту" запропонувала мені написати "Історію моєї кар'єри", я усміхнулася — недовірливо та трішки розвеселившись. Моя кар'єра? Чи я зробила кар'єру? Хіба ж кар'єра не мусить бути чимось яскравим, чудовим, ефектним, а принаймні барвистим і захоплюючим? Чи мої довгі тяжкі змагання впродовж багатьох тихих і одноманітних років можна назвати кар'єрою? Мені ніколи не спадало на думку назвати їх так; і спершу мені видавалося, що я не зможу багато розповісти про ці довгі й монотонні зусилля. Але виявилося, — згідно із примхою раніше згаданої редакції я повинна розповісти те, про що так мало можу сказати, а за довгі роки я настільки звикла підкорятися редакторським примхам, що не можу позбутися цієї звички. Отож я мушу бадьоро розповісти свою нудну історію. Якщо з цього не вийде нічого кращого, то нехай, принаймні, вона заохотить якогось іншого трудівника, що, подібно до мене, торує виснажливий шлях до успіху.

Багато літ тому, коли я ще була дитиною, я вирізала зі свіжого журналу маленький вірш, названий "До тирличу[1]", і вклала його у нотатник, де писала свої листи і шкільні вправи. Щоразу, відкриваючи нотатник, я перечитувала ці рядки; то був ключ до всіх моїх мрій та замірів.

Шепни мені, квітко, уві сні,

Як я вгору здійнятися маю

По альпійській стежці, важкій та крутій,

До піднебесного краю.

Розкажи, як сягнути мені до мети,

До слави, що сліпить очі,

І написать на вершинній плиті

Скромне ім'я жіноче.

Це дійсно "важкий та крутий" шлях; і якщо якесь написане мною слово допоможе або ж заохотить іншого подорожнього, що його долає, то я писатиму радісно й охоче.

* * *

Я народилася у містечку Кліфтон на Острові Принца Едварда. "Старий Едвардів Острів" — гарне місце для народження, гарне місце для дитинства. Не можу придумати нічого кращого. Ми, остров'яни, — вірний народ. У глибині душі ми потай вважаємо, що немає іншого такого місця, як наша маленька батьківщина. Можемо підозрювати, що вона не зовсім досконала, — як усі закутки нашої планети, але не піймаєте нас на тому, щоб ми в цій думці зізналися! І ми щиро ненавидимо кожного, хто б таке сказав. Єдиний спосіб змусити остров'янина сказати хоч якесь осудливе слово про його коханий край, — аж надміру цей край перехвалювати. Тоді, щоб відвернути гнів богів та завуалювати власну пиху, мешканець острова, можливо, згадає про кілька його ґанджів, один чи два, як плями на сонці. Але нехай слухач не зробить непрощенного гріха, погодившись із цим!

Хай там як, Острів Принца Едварда і справді дуже гарний, — на мою думку, найгарніший у всій Америці. Інші місцевості можуть похвалитися щедрішими пейзажами і грандіознішими краєвидами; але, якщо йдеться про лагідну заспокійливу чарівність, то Острів неперевершений. "Обтікає незаймане море його[2]", він плаває на хвилях блакитної затоки, наче зелений самітник і "прихисток давнього супокою[3]".

Своєю красою Острів значною мірою завдячує кольоровим контрастам, — багатій червені звивистих доріг, смарагдовому блиску верховин і лугів, сяючій блакиті довколишнього моря. Море створило Острів Принца Едварда у багатьох сенсах, окрім географічного. Не можна відійти далеко від моря. Окрім кількох місцевостей в глибині, море видно звідусіль, хоча б як крихітну блакитну щілину між далекими пагорбами або туркусовий просвіт між темним гіллям ялин, що облямовують лиман. Наша любов до моря велика; його смак у нашій крові: його голос звучить у наших вухах, наче спів сирен; і хоч у яких далеких землях ми б не блукали, дзюрчання його хвиль у наших снах завжди кличе нас на батьківщину. Небагато є речей, за які я вдячна більше, аніж за те, що народилася і виросла поруч із блакитною Затокою Св. Лаврентія.

А все ж неможливо описати привабу Острова, змальовуючи море чи суходіл. Вона надто невловна — надто витончена. Інколи я думаю, що цей особливий чар спричинений ноткою суворості в острівних пейзажах. Звідки ж береться ця суворість? Ховається у темній плямистості ялин та смерек? У мерехтінні моря та рік? У свіжих пахощах солоного повітря? Чи йде із самих глибин, із самої душі цієї землі? Землі, подібно до людей, мають свою особистість; щоб цю особистість пізнати, ви мусите жити на тій землі і приятелювати з нею, і черпати з неї все потрібне для тіла й для духу, лише так ви можете пізнати землю і бути пізнаним нею.

* * *

Мій батько — Г'ю Джон Монтгомері, моя мати — Клара Вулнер Макнейл. Отож я шотландського походження — з домішкою англійської крові завдяки прадідам та прабабкам. І в батьківській, і в материнській частинах мого роду існувало багато традицій та казок, які я захоплено слухала в дитинстві, коли старші родичі оповідали їх довгими зимовими вечорами, сидячи довкола каміна. Їхні любовні історії жили в моїй крові; я тремтіла від спокуси пригод, що привели моїх предків на захід від Старого Краю — землі, що її, як я чула, вони завжди називали "Домом", хоча вже батьки цих чоловіків та жінок народилися і виросли в Канаді.

Г'ю Монтгомері прибув до Канади із Шотландії. Плив на судні, що прямувало до Квебеку, але доля і воля жінки закерували інакше. Його дружина впродовж усього плавання через Атлантику жорстоко страждала від морської хвороби — а це тривало тоді куди довше п'яти днів. Біля північного узбережжя Острова Принца Едварда, що був тоді дикою лісовою місцевістю з нечисленними, віддаленими одне від одного селищами, капітан став на рейд, щоб поповнити запаси питної води. Послав човна на берег і запропонував бідній місіс Монтгомері прогулятися туди — для переміни. Місіс Монтгомері прогулялася, — і, відчувши під ногами благословенну твердь, заявила чоловікові, що тут і залишиться. Ніколи більше не зійде на борт жодного корабля. Ні умовляння, ні благання, ні аргументи — ніщо не зарадило. Так вирішила недужа дама і, волею чи неволею, її чоловік теж мусив залишитися. Отак Монтгомері опинилися на Острові Принца Едварда[4].

Їхній син Доналд був героєм іншого роману тих ранніх днів. Я використала цю історію у "Казочниці[5]". Ненсі та Бетті Шерман з цієї повісті — це Ненсі та Бетсі Пенман, доньки

лояліста[6], що приїхав зі Штатів під кінець війни за незалежність. Джордж Пенман був скарбником Британської Армії; втративши все майно, він став злидарем, але дівчата, особливо Ненсі, були настільки вродливими, що їм не бракувало женихів зблизька і здалеку. Доналд Фрейзер із "Казочниці" — це Доналд Монтгомері, а Нейл Кемпбел — Девід Маррей із Бедеку[7]. Єдиною прикрасою, доданою до оповіді, були кінь та сани, якими я забезпечила Доналда. Насправді ж він мав напівзламане стерно, прикріплене до старих дерев'яних ґринджол[8] і в цьому романтичному екіпажі переправився через Річмонд-Бей, щоб освідчитись Ненсі!

Мій дідусь, сенатор Монтгомері, був сином Доналда і Ненсі, успадкувавши статечний вигляд батька і вродливе обличчя матері. Він одружився зі своєю кузиною, Енні Маррей із Бедеку, донькою Девіда та Бетсі. Отож вони обидві — і Ненсі, і Бетсі — були моїми прабабусями. Я певна, якби Бетсі жила в наші дні, то стала б завзятою суфражисткою. Навряд чи найпередовіші феміністки відкидали старі звичаї так рішуче, як це вчинила вона, освідчившись Девіду. Як я від усіх чула, вони з Девідом були найщасливішою у світі парою.

* * *

Що ж до сім'ї моєї матері — Макнейлів — то від них я успадкувала мій потяг до писання і мої літературні смаки. Джон Макнейл приплив на Острів Принца Едварда 1775 року, його сім'я походила з Аргайлу[9] і належала до прибічників безталанних Стюартів. Тому молодий Макнейл вирішив, що зміна клімату піде йому на користь. Гектор Макнейл, один із менших шотландських поетів, був його кузеном. Йому належали кілька гарних і добре відомих поезій, серед них — "Ти бачив мою крихітку?", "Я тільки його люблю" і "Прийди під мій плед[10]", — цю останню часто помилково приписували Бернсу.

Джон Макнейл оселився на фермі на північному узбережжі в Кавендіші. У нього було дванадцятеро дітей, найстарший — Вільям Макнейл, мій прадід, загальновідомий як "Старий Оратор Макнейл". Він був дуже розумним, як на свій час, добре освіченим, і справляв сильний вплив на місцеву політику. Одружився з Елізою Тавнсенд, донькою Джона Тавнсенда, капітана британського військового флоту. Його батько, Джеймс Тавнсенд, отримав у подарунок від Георга III земельну ділянку на Острові Принца Едварда, яку називав Парк Корнер, на честь старого сімейного маєтку в Англії. Туди він приїхав, взявши з собою дружину. Вона гірко тужила за домом — і мала бунтівну вдачу. Минуло кілька тижнів після прибуття, а все ще не зняла капелюшка, все ще вимагала повернутися. Ми, діти, що слухали цю історію, ніколи не втомлювались міркувати, чи вона знімала капелюха на ніч і надягала вранці, чи спала в ньому. Але не могла повернутися додому, отож урешті-решт зняла капелюха і змирилася зі своєю долею[11]. Тепер вона мирно спочиває на маленькому старому сімейному цвинтарі на березі "Озера Сяючих Вод" — інакше кажучи, ставка Кемпбелів у Парк Корнер. Стара червона плита з пісковику позначає місце, де вона лежить зі своїм чоловіком, а на ній вирізана поросла мохом епітафія, — одна із розлогих епітафій покоління, що мало час різьбити такі могильні написи і читати їх.

Пам'яті Джеймса Тавнсенда з Парк Корнеру, Острів Принца Едварда. Також тут спочиває його дружина Елізабет. Переїхали на цей Острів з Англії, Року Божого 1775, з двома синами і трьома доньками, а саме: Джон, Джеймс, Еліза, Рейчел та Мері. Їхній син Джон помер в Антигуа за життя його батьків, його згорьована мати пішла за ним у вічність у терплячому стражданні сімнадцятого дня квітня 1795 року, на 69-у році життя. Її невтішний чоловік покинув цей світ двадцять п'ятого дня грудня, на 87-ому році свого віку.

Цікаво мені, чи туга за батьківщиною приходила у сни Елізабет Тавнсенд впродовж більше ніж сотні років!

Вільям та Еліза Макнейл мали велику сім'ю, всі члени якої відзначалися неабияким розумом. На їхню освіту склалися лише короткі принагідні уроки у місцевій школі тих примітивних перших днів, але, якби обставини були кращими, дехто з них зумів би піднятися вище. Мій дід, Александр Макнейл, був людиною з сильним та чистим літературним смаком і мав талант компонувати прозу. Мій двоюрідний дід, Вільям Макнейл, умів писати чудові сатиричні вірші. Але його старший брат, Джеймс Макнейл, був природженим поетом. Склав сотні поезій, які іноді декламував обраним. Вони ніколи не були записані, наскільки я знаю, жоден рядок із них не зберігся. Але я чула, що мій дід повторював багато з них, це була справжня поезія, переважно сатирична або пародійно героїчна. Вони були дотепними, гострими і драматичними. Дядько Джеймс був кимось наче "німий, непрославлений" Бернс. В силу обставин його життя пройшло на віддаленій фермі на Острові Принца Едварда, я певна, що, коли б він міг здобути бодай таку освіту, яка тепер приступна будь-якому школяреві, то не був би ані німим, ані непрославленим.

"Тітонька Мері Ловсон", якій я присвятила "Казочницю", теж була донькою Вільяма та Елізи Макнейл. Історія моєї "кар'єри" була б неповною, якби я не віддала їй належного, вона була одною з тих, хто справив на мене найбільший вплив у моєму дитинстві. З багатьох поглядів вона була найчудовішою жінкою, яку я знала. Не отримала освіти, але від природи була обдарована потужним гострим розумом і прекрасною пам'яттю, яка аж до дня її смерті зберегла все, що вона коли-небудь чула, читала або бачила. Вона була блискучою співрозмовницею і я дуже тішилася, коли тітонька Мері починала розповідати і згадувати про свою юність, про небуденні вчинки і висловлювання людей з тих років молодості

нашого краю. Ми з нею були "колегами", коли їй було за сімдесят, а я — надцятиліткою. Ніяких слів не досить, щоб сплатити мій борг вдячності тітоньці Мері Ловсон.

* * *

Коли я мала двадцять один місяць, у старому домі на Кавендіші після довгої хвороби померла моя матір. Виразно пригадую, що я бачила її в труні, це мій найранніший спогад. Мій батько стояв біля труни, тримаючи мене на руках. Я була одягнена у коротеньку білу сукню з вишитого муслiну, а батько плакав. Довкола кімнати сиділи жінки, я пам'ятаю, що дві з них, які сиділи навпроти мене на софі, шепотілися між собою і з жалем дивилися на мене й на батька. Позаду них було відчинене вікно, у нього заглядали зелені виноградні лози, а їхні тіні танцювали на підлозі у квадраті сонячного світла.

Я глянула на мертве обличчя матері. Воно було лагідним, хоча й виснаженим і вимученим місяцями страждань. Моя мати була прегарною і Смерть, така жорстока у всьому іншому, пощадила ці ніжні риси, довгі шовковисті вії, що затіняли запалі щоки, і масу гладенького золотисто-бронзового волосся.

Я зовсім не сумувала, бо геть не розуміла, що відбувається. Відчувала дише неясний неспокій. Чому мати не рухається? І чому батько плаче? Я простягла руку і своєю дитячою долонею торкнулася материної щоки. Ще досі відчуваю холод цього дотику. Хтось у кімнаті заридав і сказав: "Бідна дитина". Холодне мамине обличчя налякало мене; я обернулася і благально обняла батькову шию, а він мене поцілував. Заспокоївшись, я знову дивилася вниз, на лагідне спокійне обличчя, а він тимчасом ніс мене з кімнати. Це єдиний мій дорогоцінний спомин про схожу на молоду дівчину матір, яка спить на старому кавендішському цвинтарі, заколисана морським гомоном.

* * *

Мене виховували дідусь і бабуся у старому домі Макнейлів у Кавендіші. Кавендіш — це старе землеробське поселення на північному узбережжі Острова Принца Едварда. Від нього було одинадцять миль до залізниці і двадцять чотири до найближчого міста. Кавендіш заснували 1700-го року три шотландські родини: Макнейли, Сімпсони і Кларки. Всі вони переженились між собою і потрібно було народитися чи вирости у Кавендіші, щоб уберегтися від критики. Я чула, що тітонька Мері Ловсон наївно заявляла, наче "Макнейли і Сімпсони завжди вважали себе кращими від решти", а ще існувало трохи ущипливе висловлювання, яке чужаки звертали до членів клану: "Від пихи Сімпсонів, від гордості Макнейлів і зарозумілості Кларків оборони нас, добрий Боже". Хай якими були їхні вади, це був законослухняний, солідарний, чесний і богобійний люд, що зберігав традиції віри, простоти і високих поривань.

* * *

Своє дитинство і дівочі літа я провела у старосвітському сільському домі в Кавендіші, серед яблуневих садів. Перші шість років свого життя пам'ятаю як крізь імлу. Де-не-де пам'ять змальовує яскраву картинку. Ось чудова мить коли я — так мені здавалося у моїй простоті — виявила точне розташування Небес.

Якось у неділю — мені було тоді не більше чотирьох років, — ми з тіткою Емілі були у старій кліфтонській церкві. Я чула, як священник розповідав про Небо — дивне таємниче місце. Все, що я про нього знала, — "туди відійшла мама".

"Де є Небеса?" — шепнула я до тітки Емілі, хоча добре знала, що шепотіння в церкві вважалося великим гріхом. Тітка Емілі його не вчинила. Мовчки і поважно показала вгору. Я з буквальною і беззастережною дитячою вірою зрозуміла це як ту частину кліфтонської церкви, що була вище склепіння. У склепінні був малий квадратний отвір. Чому ми не можемо пройти крізь нього і побачити маму? Для мене це було загадкою. Я вирішила, що, коли підросту, піду до Кліфтона, знайду спосіб добратися до Неба і відшукаю матір. Ця віра і надія була моєю великою таємницею, що потішала мене впродовж кількох років. Небеса не були віддаленим і недосяжним місцем, "якимсь прекрасним, але далеким берегом". Ні, ні! Всього за десять миль, на горищі кліфтонської церкви. Я втрачала цю віру дуже, дуже сумно і повільно.

У своєму чарівному "Я пам'ятаю" Томас Гуд[12] написав, що тепер він далі від Небес, ніж у дитинстві[13]. Мені теж світ видався холоднішим і самотнішим, відколи вік та досвід накинули моїй семилітній свідомості прийняту з розпачем певність, що Небеса не настільки близькі, як мені мріялось. Можливо, вони близькі, "ближчі, ніж дихання, ближчі, аніж рука чи стопа[14]", але дитяче мислення неодмінно дуже конкретне, і, коли я певної миті прийняла той факт, що на горищі кліфтонської церкви немає ні золотих вулиць, ні перлових брам[15], то почувалася так, наче це все могло бути далі, ніж найдальша зірка.

* * *

Багато із цих ранніх спогадів пов'язані з відвідинами ферми дідуся Монтгомері у Парк Корнер. Він та його сім'я мешкали у "старому домі", найхимернішому і найкращому старому місці, яке я пам'ятаю, повному шаф, затишних кутків та маленьких несподіваних східців. Саме там, коли мені було близько п'яти

років, я перебула єдину тяжку хворобу в моєму житті — напад тифозної гарячки.

Ввечері перед хворобою я була на кухні зі слугами і почувалася так само добре, як зазвичай, — "бадьора і повна дзіндзіверу", як це окреслювала стара куховарка. Я сиділа перед пічкою, а кухарка "розворушувала" вогонь довгим прямим залізним прутом, призначеним для цієї мети. Поклала його на плиту, а я одразу ж схопила цього прута, збираючись "поворушити" й сама, — мені дуже подобалося дивитися, як сяйливі червоні вуглики падають на чорний попіл.

Та, на лихо, я ухопилася не за той кінець! І страшенно опекла руку. Це я вперше зазнала фізичного болю, принаймні, наскільки пам'ятаю.

Я страшенно мучилася і гірко плакала, але все ж була неабияк задоволена тією метушнею, якої наробила. Певний час я почувалася страшенно поважною особою і мене це тішило. Дідусь лаяв бідну розгублену куховарку. Батько благав щось зробити для мене, ошалілі домочадці бігали, пропонуючи і застосовуючи різні народні засоби. Врешті я, плачучи, заснула, тримаючи руку аж по лікоть у відрі з крижаною водою, — це єдине давало мені полегшення.

Наступного ранку я прокинулася з сильним головним болем, який впродовж дня ставав усе тяжчим. Через кілька днів лікар визначив мою хворобу як тифозну гарячку. Не знаю, як довго я хворіла, але кілька раз я була за крок від смерті і ніхто вже не думав, що я одужаю.

На початку моєї хвороби бабуся Макнейл вийшла з дому. Мені так хотілося її побачити, що хвилювання підняло мою температуру до небезпечного рівня. Батько, намагаючись мене

заспокоїти, запевнив мене, що вона пішла додому. Його замір був добрим, але вийшло зле. Я сприйняла це буквально — надто буквально. Коли бабуся повернулася, я не вірила, що це вона. Ні! Вона пішла додому. Отож, ця жінка — це, мабуть, місіс Мерфі, яка часто працювала в дідуся і була високою та худорлявою, як бабуся.

Я не любила місіс Мерфі і навідріз відмовилася підпускати її до себе. Ніхто не міг переконати мене, що то бабуся. Це могло бути маренням, але я так не думаю. У той час я була при повній свідомості. Чогось у мій ослаблений розум вбилися татові слова. Раз бабуся пішла додому, то це не може бути вона, а схожа на неї жінка — це хтось інший.

Лише коли я змогла сидіти, ця ілюзія розвіялася. Якось ввечері я зрозуміла, що це справді бабуся. Я була такою щасливою, що не могла вийти з її обіймів. Постійно гладила її обличчя, захоплено примовляючи: "Так, ти не місіс Мерфі, ти бабуся".

У той час хворі на тиф не дотримувались суворої дієти, як це заведено тепер. Пам'ятаю, що якось, задовго до того, як я змогла сидіти і невдовзі після того, як мене покинула пропасниця, я дістала на обід смажені ковбаски, — жирні, гострі, солоні домашні ковбаски, котрих не знайдеш у наш зіпсований час. Це був перший день, коли я відчула голод і жадібно їла. Згідно з усіма правила, ці ковбаски мусили мене вбити і отак би обірвалася та "кар'єра", про яку я пишу. Але вони цього не зробили. То було приречення. Я певна, що лише приречення врятувало мене від наслідків тих ковбасок.

* * *

У моїй пам'яті закарбувалися два випадки з наступного літа, напевне, тому, що вони були такими гострими і такими болісними. Якось я почула, що бабуся читає газетну статтю про те, що наступної неділі настане кінець світу. Тоді я цілком і беззастережно вірила всьому, що було "надруковано". Раз так написано в газеті, то це мусить бути правдою. Пізніше я цю щиру віру втратила, і мушу з жалем зазначити, що життя відтоді стало біднішим на гострі відчуття захоплення й жаху.

Відколи я почула це страхітливе пророцтво і аж до кінця тієї неділі я жила у безнастанному жаху. Домочадці сміялися з мене і відмовлялися серйозно відповідати на мої запитання. Тепер я майже так само боюся глузувань, як Судного Дня. Але усю суботу перед тією фатальною неділею я набридала тітці Емілі, постійно питаючи її, чи підемо ми завтра до недільної школи. Її впевненість, що, звичайно, підемо, давала мені значну полегшу. Якщо справді вірила, наче наступного дня піде до недільної школи, то не може вірити, що завтра побачить кінець світу.

Але ж це було надруковано! Та ніч була сповнена нестерпних страждань. Про сон навіть і не йшлося. Чи ж не почую я у цю мить звук "останньої труби"? Тепер я можу з цього сміятися — та й хто завгодно може сміятися. Але для довірливої дитини це було справжньою мукою, такою ж реальною, як усі душевні страждання пізнішого життя.

Неділя тяглася ще довше, аніж звичайна тодішня неділя. Але, врешті, закінчилася, і, коли її "темне сідаюче сонце" запалося за пурпуровий небокрай Затоки, я глибоко й полегшено зітхнула. Чудовий зелений світ квітування і сонячного сяйва не буде спалений; ще якийсь час триватиме. Але я ніколи не забула страждань тієї неділі.

Через багато літ я використала цю пригоду як основу розділу "Судна неділя" повісті "Казочниця". Але діти саду Кінгів[16] мали підтримку одне в одному. Натомість "сама одна я чавило топтала[17]".

Другий випадок був куди менш значним. "Мартін Форбс" із "Казочниці" мав свого прототипа у старому, що тиждень гостював у мого діда. Звичайно ж, звали його не Форбсом. Я вірю, що він був люб'язним, респектабельним і гідним старим джентльменом. Але він здобув мою вічну ненависть, називаючи мене "Джонні" щоразу, як розмовляв зі мною.

Як я скаженіла через це! Це звертання видавалося мені смертоносною та непростимою образою. Моя лють дуже його тішила і спонукала його далі називати мене "поганим" іменем. Якби я могла, то розірвала б його на шматки. Коли він від'їжджав, я відмовилася потиснути йому руку, а він гучно засміявся і сказав: "Ну, більше я не називатиму тебе "Джонні". Називатиму тебе "Семмі"". Це, звичайно ж, лише підлило олії до вогню.

Впродовж багатьох років я не могла чути імені цього чоловіка без палючого гніву. Повних п'ять років потому, коли мені було десять, я записала у своєму щоденнику: "Помер містер Джеймс Форбс. Він був братом того страховиська із Саммерсайду, що називав мене "Джонні"".

Я ніколи більше не бачила бідного старого містера Форбса, отож не мусила терпіти зневаги називання мене "Семмі". Тепер він мертвий, і, думаю, те, що він називав мене "Джонні", не зарахували йому за гріх на Страшному Суді. Але, можливо, він зробив таке, що можна вважати набагато гіршим, бо викликане його дражнінням приниження закарбувалося у чутливій дитячій свідомості.

Принаймні, цей досвід чогось мене навчив. Я ніколи не дражнила дитини. Якщо б і мала нахил до цього, то одразу б його позбулася, згадавши, як я страждала через містера Форбса. Йому було просто "весело" дражнити "образливу" дитину. А для мене це було зміїною отрутою.

* * *

Наступного літа, коли мені було шість років, я почала ходити до школи. Кавендішська школа була побіленою будівлею з низьким піддашшям, розміщеною на узбіччі дороги відразу ж за нашими воротами. На заході і півдні похилі узгір'я заростав ялинник. Цей старий ялинник з домішкою кленів у моїй дитячій фантазії був чародійським царством краси і романтики. Завжди буду вдячна за те, що моя школа стояла біля гаю зі звивистими стежками, скарбницями папоротей, мохів та лісових квітів. Це справило на моє життя сильніший і благотворніший виховний вплив, ніж уроки за шкільною партою.

Ще там був струмок — чудовий струмок із глибоким, сильним, чистим джерелом, з якого ми відрами черпали воду, і не було кінця заводям і закуткам, куди учні вставляли свої пляшки з молоком, щоб воно залишалося солодким і холодним до обіду. Кожен учень мав своє улюблене місце і горе хлопчині чи дівчаті, що зайняли б чуже, право на яке освячували закони давності. Лелечки, я не мала жодних прав на струмок. Не було мені писане задоволення бігти перед уроками крученою доріжкою вниз, щоб поставити пляшку навпроти заростої мохом колоди, де освітлена сонцем вода танцювала і кипіла вершковою білістю.

Я, натомість, щодня мусила ходити обідати додому і була скандально невдячною за цей привілей. Звичайно, тепер я розумію, як мені пощастило, — я могла їсти вдома смачні теплі

страви. Але тоді мені здавалося інакше. Це не було й наполовину таким цікавим, як брати обід до школи і споживати його у товариському гуртку на ігровому майданчику або ж під деревом. Як я тішилася з нечастих буревійних зимових днів, коли я теж мусила брати свій обід. Тоді я ставала "одною з гурту", а не окремим винятком, наділеним особливими перевагами.

Ще я обурювалась тим, що мені не дозволяли ходити до школи босоніж. Усі інші діти ходили саме так і мені ця різниця видавалася принизливою. Дома я могла бігати босоніж, але до школи мусила взувати "гарненькі черевички з ґудзичками". Нещодавно моя колишня однокласниця зізналася, що завжди заздрила мені через ті "гарненькі черевички з ґудзичками". Така вже людська природа — бажати недосяжного! Коли б я, подібно до моїх товаришів, ходила босоніж, то, побачивши ті черевички, теж вирішила б, яке то щастя їх узувати.

Не думаю, що більшість дорослих має реальне уявлення про страждання маленьких дітей через будь-яку помітну різницю між собою й іншими мешканцями їхнього маленького світику. Пам'ятаю зиму, коли мене послали до школи у фартушку нового фасону. Досі думаю, що він був радше негарним. Тоді ж я вважала його огидним. Це була довга мішкоподібна одежина з рукавами. Ці рукави були найбільшим приниженням. До того ніхто в нашій школі не носив фартушки з рукавами. Коли я прийшла в ньому до школи, одна дівчинка уїдливо зауважила, що це фартушок для немовляти. Це було вершиною всього! Я не могла його зодягати, але мусила. Почуття приниження так і не минуло. До кінця існування тих фартушків "для немовлят" — а вони страшенно довго носилися — вони позначали для мене остаточну межу людської витривалості.

Не маю особливих спогадів про мій перший шкільний день. Тітка Емілі повела мене до школи і віддала під нагляд кількох "великих дівчат", з якими я у той день і сиділа. Але мій другий день — горенько! Не забуду його, доки живу. Я запізнилася і мусила зайти до класу сама. Страшенно соромлячись, я прослизнула і сіла поруч із "великою дівчинкою". По кімнаті одразу ж прокотився сміх. Я увійшла в капелюшку.

Зараз, коли я це пишу, пережиті в ту мить ганьба і приниження знову повертаються до мене. Я відчувала себе мішенню для глузувань усього Всесвіту. Не була певна, чи зможу я жити після такої страшної помилки. Потупцяла зняти того капелюха як поламана частка людства.

* * *

Моя новизна для "великих дівчат" — їм було по десять років і мені вони видавалися страшенно дорослими — швидко зносилася і я опустилася до дівчаток свого віку. Ми "робили" додавання, вчили табличку множення, переписували "приклади" і читали уроки та повторювали правила написання. Йдучи до школи, я вже вміла читати і писати. Мусила бути мить, коли я зробила перший крок у чарівний світ, довідавшись, що А — це А; але, чим більше намагаюся її згадати, тим більше мені здається, що я вже від народження вміла читати, як, наприклад, дихати чи їсти.

Я була на стадії другої книжки старої серії Королівської Читанки. Першу, з усіма її віршиками про котів та щуриків, пройшла вдома, а тоді вже перейшла до Другої Читанки, пропустивши Першу Читанку. Коли я у школі виявила, що інші вчать Першу Читанку, то почувалася дуже скривдженою, бо мене це оминуло. Мені здавалося, що я щось утратила і це мені боліло. Досі я відчуваю дивний абсурдний жаль через брак у моєму житті Першої Читанки.

Починаючи з сьомого року життя мої спогади стають виразнішими. Взимку, після мого сьомого дня народження, тітка Емілі вийшла заміж і покинула нас. Я пам'ятаю її весілля як найбільш захопливу подію, а ще тижні таємничих приготувань, увесь процес випічки, глазурування і прибирання тортів. У той час тітка Емілі була молодою дівчиною, але мені вона видавалося такою ж древньою, як усі дорослі. Я ще не мала жодного уявлення про вік. Або хтось дорослий, або ні — та й годі.

Весілля було таким гарним і старосвітським, яким воно ніколи не буває в наші дні. Присутня була уся велика "родина й фамілія" з обох сторін, церемонія шлюбу о сьомій, одразу ж після цього гостина, тоді танці й ігри, а тоді ще одна велика гостина о першій ночі.

Цього разу мені дозволено було залишитися, мабуть, тому, що не було куди мене покласти, кожна кімната була призначена для якоїсь частини святкування, а, зрештою, через хвилювання і загальну поблажливість я й так цілий тиждень не спала. Але воно було того варте! Мушу з жалем зізнатися, що я била свого нового дядька кулаками і казала, що ненавиджу його, бо він забирає від нас тітку Емілі.

* * *

Наступного літа до господи дідуся й бабусі додалося двоє малих хлопців, що ходили до школи, Веллінгтон і Девід Нельсони, більше знані як "Велл" і "Дейв". Велл був мого віку, Дейв на рік молодший. Були моїми приятелями ігор впродовж трьох щасливих років; ми мали силу-силенну простих, корисних, чудових розваг, хаток-"халабудок", спільних ігор у розкішних літніх сутінках, коли ми щасливо марширували у полях та садах, а ще довгих зимових вечорів біля каміну.

Першого ж літа після їхнього приїзду ми збудували халабудку в ялиннику, на захід від саду перед нашим домом. Ми вибрали для неї маленький круг юних смерек. Збудували нашу хатку, вбиваючи кілки в землю між деревами і обплітаючи їх смерековими галузками зсередини і ззовні. Я була майстром цієї справи і завше викликала у хлопців захоплення своїм умінням густо заплітати нерівні щілини у нашому зеленому замку. Ще ми зробили двері, дуже хистку штуковину з трьох необструганих дощок, ненадійно прибитих до двох інших, і підвісили їх до гілок витривалої берези на завісах із шкіри, вирізаної зі старих черевиків. Але в наших очах ці двері були такими ж прекрасними і коштовними, як Красні ворота Храму у стародавніх євреїв[18]. Адже ми самі їх зробили!

Тоді ми мали садок, нашу гордість і втіху, хоча він дуже скромно винагороджував нашу працю. Довкола наших прихистків ми посадили безсмертники і вони росли так, як лише можуть рости безсмертники. Можна сказати, що вони там єдині й росли. Інші наші рослини: морква й пастернак, салат і буряки, флокси і запашний горошок — або ж не росли взагалі, або тягли бліде убоге існування аж до безславного кінця, попри всі наші терплячі скопування, удобрення, поління і поливання. А, можливо, не попри, а саме через це, — боюся, що у нас було більше старання, ніж знань. Але ми уперто працювали і нас потішили кілька загартованих соняшників, які, самі засіявшись у занедбаному місці, процвітали краще за наших пещених улюбленців і осявали закутки ялинового гаю своїми веселими золотими світильниками. Пам'ятаю, як сильно ми переживали, бо наші боби сходили зі шкірками на вершині паростків. Ми одразу ж їх збирали, зазвичай із катастрофічними наслідками для бобів.

* * *

Читачі "Енн із Зелених Дахів" мають пам'ятати Ліс Привидів. Для нас, трьох бісенят, він був справжнім жахіттям. Вілл і Дейв твердо трималися віри у привидів. Я сперечалася з ними, але з тим розгромним результатом, що й сама заразилася цією вірою. Не те, щоб я справді беззастережно вірила у існування привидів, але схильна була погодитися з Гамлетом: на небі й на землі існує багато речей, які аж ніяк не снилися шанованій у Кавендіші філософії.

Ліс Привидів був невинним гарним ялинником, що ріс нижче саду. Ми вважали, що всі наші пристановища — занадто звичайні, отож вигадали тих привидів для власної розваги. Спершу ніхто з нас насправді не вірив, щоб у ялиннику водилися привиди, або що ті таємничі "білі речі", — ми начебто бачили, як вони у похмурі години пролітають через ліс, — були чимось іншим, аніж витвором нашої фантазії. Але наш спільний розум був слабким, фантазія сильною; невдовзі ми повірили у наші легенди і жоден із нас не наблизився б до Лісу після заходу сонця, навіть під страхом смерті. Смерть! Чим була смерть порівняно з потойбічною можливістю потрапити до лап "білої речі"?

Увечері, коли ми зазвичай сиділи на східцях заднього ґанку в м'яких літніх сутінках, Велл розповідав мені силу-силенну моторошних історій, аж доки мені волосся не ставало дибки, і я геть би не здивувалась, коли б із-за рогу на нас налетіла ціла армія "білих речей". Одна з цих історій була про його бабусю, яка, вийшовши ввечері подоїти корів, побачила його дідуся, — їй здалося, наче він вийшов із дому, загнав корів до двору, а потім відійшов по доріжці.

"Дриг" цієї історії полягав у тому, що бабуся одразу ж пішла додому і виявила, що дідусь лежить на канапі, де вона його й залишила, що він узагалі не виходив із дому. Назавтра з бідним старим джентльменом трапилось щось лихе. Я забула, що

саме, але, без сумніву, це було належним покаранням за те, що він відправив свого духа заганяти корів!

В іншій історії йшлося про розгульного юнака з певної громади, як то його, коли він, у суботу ввечері, а, точніше, у неділю вранці повертався з якоїсь грішної оргії, переслідував вогненний агнець із відтятою головою, що висіла на смужці шкіри чи полум'я. Пізніше я кілька тижнів не могла вийти з дому напотемки, не заглядаючи зі страхом через плече, чи й за мною не жене ця вогненна примара.

Якось увечері, у сутінках, Дейв прийшов до мене в яблуневий сад, а його очі ледь не випадали з голови, і прошепотів, що почув дзвін у покинутому будинку. Звичайно ж, дивовижа була з'ясована, — це просто недавно полагоджений годинник відбивав години, чого він не робив раніше. Це умеблювання стало основою розділу "Примарний дзвін" повісті "Казочниця".

* * *

Але однієї ночі ми справді пережили справжній жах через привида: "справжній" стосується жаху, а не привида. Ми гралися у сутінках на сінокосі на південь від нашого будинку, ганяючись одне за одним навколо пахучих в'язанок свіжоскошеної трави. Раптом я випадково глянула вгору, в бік садової греблі. По моїй спині спершу вгору, потім униз пробіг холод, бо там, під кущем ялівцю, дійсно була "біла річ", безформенно біла у густіючій темряві. Ми всі зупинилися і дивилися, неначе закам'янівши.

— Це Мег Лерд, — переляканим тоном прошепотів Дейв.

Можу пояснити, що Мег Лерд була безневинною істотою, жебрачкою, яка вештalася околицею, лякаючи дітей загалом і Дейва зокрема. Зазвичай Мег мала на собі брудне лахміття — недоноски інших людей, отож не здається мені, щоб ця біла гостя дійсно була нею. Але я і Велл охоче повірили б у те, що це таки Мег, — принаймні, істота з плоті й крові. Тим часом це!

— Нісенітниця! — сказала я, відчайдушно намагаючись зберегти здоровий глузд. — Це, либонь, біле теля.

Велл підозріло швидко зі мною погодився, але та безформена повзуча річ геть не нагадувала теляти.

— Воно йде сюди! — раптом крикнув він із жахом.

Я перелякано глянула. Так! Воно повзло вниз по греблі — так ніколи не могло повзти жодне теля! Разом закричавши, ми спільно рвонули до будинку, Дейв за кожним кроком, задихаючись, гукав, що "це Мег Лерд", а ми з Веллом розуміли, — ото врешті з'явилася "біла річ".

Прибігши до будинку, ми кинулись до бабусиної спальні, де залишили її при шитті. Але її там не було. Обернулися і помчали до сусіда, куди добралися, дрижачи усім тілом. Розповіли нашу страшну пригоду і, звісно, викликали загальний сміх. Але ніякі вмовляння не могли змусити нас повернутися, отож слуги з французьких канадців, П'єр і Шарлотта, рушили на розглядини, одна з відром для вівса, другий озброївшись вилами.

Повернувшись, сповістили, що нічого такого не побачили. Нас це не здивувало. Звичайно, "біла річ" зникла, виконавши свою місію і перелякавши трьох грішних дітей аж до втрати

глузду. Але додому ми не пішли, аж доки не прийшов дідусь і з ганьбою нас не повів. І що ж, ви думаєте, це було?

На траві під кущем ялівцю для відбілювання була розкладена скатертина, і, щойно посутеніло, бабуся вийшла із в'язанням в руках, щоб забрати її. Перекинула полотно через плече, а потім її клубок упав і покотився по греблі. Вона стала навколішки, щоб його підняти, коли раптом застигла, помітивши нашу панічну втечу і крики жаху. Перш, ніж зуміла поворухнутись або гукнути, ми зникли[19].

Отак разом відійшли в небуття наш останній "привид" і наш несвітський переляк, з якого ми ще довго сміялися.

* * *

Але ще ми гралися вдома, обробляли сад, гойдалися, влаштовували пікніки і лазили по деревах. Як же ми любили дерева! Я вдячна долі за те, що моє дитинство пройшло в місці, де було багато дерев, кожне з яких мало власну особистість, дерев, посаджених і вирощених руками давно померлих людей, пов'язаних з усіма радостями і смутками нашого життя. Коли я "жила" з деревом впродовж багатьох років, воно мені здавалося любою людиною-приятелем.

За сараєм росло двоє дерев, яких я завжди називала "Закоханими". То були ялина і клен, вони так тісно обнялися, що гілки ялини буквально переплелися з гілками клена. Пам'ятаю, що я написала вірш про них і назвала цю пару "Деревом закоханих". Вони багато років жили у щасливому союзі. Першим помер клен, ялина ще два роки тримала його мертве тіло своїми вірними зеленими руками. Але серце її було розбите і вона теж померла. Вони були прекрасні за життя і

ненадовго розділені смертю, вони наповнили дитяче серце благодатними мріями.

У кутку саду перед домом росла прекрасна молода береза. Я назвала її "Білою Дамою" і складала фантастичні розповіді про те, як усі темні ялини довкола кохали її і суперничали в боротьбі за її любов. Вона була найбілішою і найстрункішою на світі, молодою, прекрасною, дівочою.

На південному краю Лісу Привидів росла велична стара береза. Для мене це було дерево над деревами. Я йому поклонялася і називала його "Королевою Лісу". Один із моїх найранніших віршів — третій — я написала про нього, коли мені було дев'ять літ. Ось все, що я пам'ятаю з нього:

Довкола різні дерева,

Смереки, тополі і клени,

Але ти мені найлюбіша,

Моя березо зелена.

Ти ставна, розкішна, висока,

Тебе я щиро вітаю,

Теплом тебе пестить сонце,

Ти королева, я знаю

Так, ти Королева Лісу,

Володарка ти ласкава,

Моя прекрасна береза,

Береза — це дерево слави.

Останній рядок, звісно, був поетичною вигадкою. Олівер Венделл Голмс писав:

Найдовше з речей, що відомі мені,

Бережуть свою молодість правда й дерева.[20]

Та навіть дерево не живе вічно. Ліс Привидів вирубали. Велика береза встояла. Але, втративши захист товстих ялинових віт, вона поступово відмирала через солоні північні шторми Затоки. Щовесни усе більше її гілок не випускали листя. Бідне дерево стояло, наче позбавлений престолу монарх у рваному плащі. Я не жаліла, коли його врешті зрубали. "Серед країни мрій[21]" воно знову здобуло свій скіпетр і царює у нев'янучій красі.

Кожна яблуня в обох садах мала власну особистість та ім'я — "дерево тітки Емілі", "дерево дядечка Леандра", "маленьке солодке дерево", "дерево-триніжок", "дерево Гевіна" та багато інших. "Дерево Гевіна" родило маленькі білясто-зелені яблучка і було так назване через хлопчика Гевіна, наймита на сусідній фермі, якого колись піймали на їх крадіжці. Не розумію, чому Гевін поставив під загрозу свою безсмертну душу і погубив репутацію, обравши для крадіжки саме їх, — вони були твердими, кислющими, не годилися ні для їжі, ні для кухні.

Любі старі дерева! Сподіваюся, що всі вони мають душу і знову ростимуть для мене на райських пагорбах. Хотіла б я у

якомусь майбутньому житті зустріти стару "Королеву", "Білу даму" і навіть убоге безславне "дерево Гевіна".

* * *

Коли мені було вісім, у Кавендіші видалося напрочуд цікаве літо. Мабуть, найцікавіше, яке там узагалі траплялося. А ми, діти, звичайно, насолоджувались хвилюванням. На узбережжі зазнало аварії судно "Марко Поло".

"Марко Поло" був старим дуже славним кораблем і найшвидшим серед усіх вітрильників свого класу. Мав дивну романтичну історію, що стала основою багатьох моряцьких традицій та оповідей. Врешті через Білль Плімсолла[22]був заборонений до експлуатації в Англії. Власники обійшли Білль, продавши корабель норвезькій фірмі, а потім зафрахтувавши його для перевезення партій дощок із Квебеку. При поверненні корабель потрапив у шалений шторм у Затоці, був продірявлений і так протікав, що капітан вирішив викинути судно на берег, щоб урятувати екіпаж та вантаж.

Того дня у нас в Кавендіші була страшна буря. Несподівано поширилася новина, що до берега пливе корабель. Хто лиш міг, кинувся до узбережжя і побачив чудове видовище: великий корабель під усіма вітрилами прямим курсом плив до берега, гнаний північною бурею. Сів на мілину десь за триста ярдів од берега, і, щойно вдарився об дно, екіпаж перерізав такелаж і величезні щогли упали з гуркотом, який, попри ревіння бурі, чутно було за милю.

Наступного дня екіпаж із двадцяти чоловік висів на берег і поселився біля Кавендіша. Бувши типовими гуронцями[23], вони аж до кінця літа забарвлювали життя нашого тихого селища яскравими кольорами. З особливим захопленням

їздили гуртом у вантажівці, мчали галопом і волали, наскільки вистачало голосів. Були серед них представники багатьох націй: ірландці, англійці, шотландці, іспанці, норвежці, шведи, голландці, німці, а, що найцікавіше, — двоє таїтян, чиї кучеряві голови, товсті губи та золоті сережки викликали постійну радість у Велла, Дейва і в мене.

У зв'язку з пригодою виникла чимала тяганина, отож матроси з "Марко Поло" пробули у Кавендіші кілька тижнів. Капітан мешкав у нас. Він був норвежцем, чудовим старим джентльменом, кумиром свого екіпажу. Добре розмовляв англійською, але дещо плутав прийменники.

"Дякую за вашу доброту від мене, маленька міс Мод", — казав він мені з глибоким поклоном.

Оскільки в нас поселився капітан, то й решта екіпажу теж унадилась до нашого домівства. Пам'ятаю ніч, коли з ними розраховувались: усі сиділи на траві під вікнами вітальні, годуючи нашого старого пса Шахрая сухарями. Велл, Дейв і я, витріщивши очі мов сови, дивилися на стіл у вітальні, буквально покритий золотими соверенами, які капітан виплачував морякам. Ми й уявити собі не могли, що на світі існує таке велике багатство.

* * *

Природно що берег був частиною мого життя, відколи я себе пам'ятаю. Я навчилася пізнавати і любити його у всякому стані. Кавендішський берег напрочуд гарний, одна його частина — скалиста, стрімкі червоні кліфи[24] круто підіймалися з бухт, усіяних валунами. Друга частина — це довгі блискучі пляжі, відділені від полів та ставків за ними рядом

округлих піщаних дюн, заростих шорсткою травою. Ці пляжі — чудове місце для купання.

Впродовж усього мого дитинства більшість часу я проводила на березі. Тоді там не було так тихо і відлюдно, як нині. То були дні, коли добре ловилася макрель і берег був усіяний рибальськими будиночками. Багато фермерів мали рибальський будиночок на узбережжі, біля своїх полів, з човном, що стояв, прип'ятий до помосту. Дідусь завжди влітку ловив макрель, екіпажем його човна було двоє чи троє французьких канадців, рибалок із берега. Там, де закінчувались скелі і починалися пляжі, стояла невелика колонія рибальських будиночків. Це місце назвало Канпуром, бо саме того дня і години, коли було забито останнього цвяха в стіну останнього будинку, прийшла звістка про різанину в Канпурі під час Індійського Повстання[25]. Тепер не зосталося жодного з цих будиночків.

Чоловіки вставали о третій або четвертій ранку і йшли на риболовлю. Тоді ми, діти, мали принести їм сніданок о восьмій, потім обід, і, якщо риба "табунилася", то й вечерю теж. Під час канікул ми проводили на узбережжі більшу частину дня і невдовзі я вже знала там кожну бухту, мис і камінь. Ми оглядали човни крізь склянисту синь води, хлюпалися у воді, збирали мушлі, камінчики та мідій, сиділи на скелях і їли водорості, дослівно з моря. Під час відпливу скелі були вкриті мільйонами равликів, — так ми їх називали. Думаю, що правильна їх назва — літорини. Часто ми знаходили великі білі порожні "равликові" скойки, завбільшки з наші кулаки, які були винесені на берег із мілини або з глибоководного притулку. Я рано завчила напам'ять чудові Голмсові рядки з "Покою Наутілуса[26]", і любила мрійливо сидіти на великому валуні з голими мокрими ногами, схованими під спідницю з набиваної тканини, тримаючи величезну "равликову" скойку у засмаглій

руці та закликаючи у своїй душі до "побудови численних величних палаців[27]".

"Невтомне море" дарувало нам численні "перерослі скойки"[28], і ми несли їх додому, щоб додати до колекцій або ж обкласти ними квітники. Нижче лінії моря, де ставки зливалися із Затокою, ми завжди знаходили чимало гарних білих черепашок мерценарії[29].

Хвилі, що постійно накидалися на м'які кліфи з піщанику, поробили в них багато гарних арок і печер. Трохи на схід від нашого рибальського будиночку був широкий мис, такий низький, що вода хлюпала на нього при найнижчому рівні. Біля його перешийку виник отвір — спершу такий тісний, що ми ледь могли пропхнути в нього руку. З часом він усе збільшувався. Якось улітку ми зі схильною до пригод подругою-однокласницею проповзли ним. Там було дуже тісно і ми дуже тішилися, посмівши звершити такий подвиг, та задумувались, що б трапилося, якби хтось із нас застряг на півдорозі!

Через кілька років через той отвір можна було пройти, не згинаючись. Ще пізніше через нього зміг би проїхати кінний екіпаж. І, врешті, п'ятнадцятьма роками пізніше тонкий міст скелі на вершині піддався, а мис став островом, так наче стіну розкололи ворота.

* * *

Було багато пов'язаних із узбережжям історій та легенд, які я чула в переказах літніх людей. Дідусь любив драматичні історії, мав добру пам'ять на цікаві деталі та вмів гарно розповідати. Він знав безліч історій про страшний американський шторм або ж "янкеський шторм", — так його

називали, — коли сотні американських риболовних суден, що плавали у Затоці, розбилися біля північного узбережжя.

Історія корабля "Френклін Декстер" та чотирьох братів, які на ньому плавали, використана у "Золотій дорозі[30]", правдива до останнього слова. Дідусь був серед тих, що знайшли тіла, допомагав ховати їх на кавендішському цвинтарі, а потім допомагав забрати їх, коли приїхав за ними старий батько із розбитим серцем, і перепоховати у Сет-Холлі, місці з лихою репутацією.

Потім йшла оповідь про мис Кейп-Лефорс, дещо трагічна неписана історія з тих часів, коли "Острів Сент-Джон" належав Франції. Це було близько 1760-го року. Мені завжди важко було запам'ятовувати дати. З усіх дат, які я з величезними труднощами затямила в школі, у моїй пам'яті зосталися лише дві: Юлій Цезар висадився в Англії 55-го року до н.е., а битва під Ватерлоо трапилася 1815-го. Досить того, що близько 1760-го року Франція та Англія воювали між собою. Французькі капери кишіли в Затоці, звідки робили численні вилазки, перешкоджаючи торгівлі колоній Нової Англії. Одним із таких каперських суден командував капітан на прізвище Лефорс.

Якось уночі судно стало на якір біля берега Кавендішу, що був тоді безіменною лісовою пусткою. З невідомої причини екіпаж зійшов на берег і розбив табір на ніч на краю поля, нині відомого як мис Лефорс. Капітан та його помічник мали спільний намет і намагалися в ньому поділитися здобиччю. При цьому посварилися і вирішили на світанку битися в поєдинку. Але вранці, коли виміряли дистанцію, помічник зненацька підняв пістолет і вистрілив. Капітан Лефорс упав мертвим.

Не знаю, чи помічника якось покарали за його злочин. Швидше за все, ні. Ця пригода була лише коротким реченням на довгій сторінці кровопролиття. Але команда поховала

капітана на тому місці, де він упав, і я часто чула, як дідусь казав, що ще його батько, бувши підлітком, бачив ту могилу. Хвилі давно вже її розмили, але червоний мис досі зберігає ім'я капітана.

Далеко на заході, за шість-сім миль від нас, краєвид був обмежений мисом Нью-Лондон, — довгою, гостроконечною смугою землі, що заходила далеко в море. В дитинстві я ніколи не втомлювалась розмірковувати, що ж там було по інший бік цієї смуги, як мені мріялося, чарівна країна. Навіть коли я достатньо виросла, щоб розуміти, — там, за межею, таке саме узбережжя, як наше, — все ж у моїх очах мис зберігав свою таємничу чарівність. Мені дуже хотілося стати на цьому далекому таємничому пурпурному мисі, за яким мала лежати земля загублених заходів сонця.

Мало що я бачила кращого, ніж заходи сонця на тлі цього мису. У пізніші роки до цього чару додалося миготливе світло маяка, що в сутінках літньої ночі виблискував, наче ліхтар-форпост країни чудес.

* * *

Мені не часто випадало далеко їздити. Інколи до міста — Шарлоттауну, — ще інколи у Парк Корнер до дядька Джона Кемпбела, ото й усі подорожі поза мій звичайний небокрай, і обидві приносили велике задоволення. Поїздки до Парк Корнер були доволі частими, принаймні щороку, часом і двічі на рік. Натомість поїздка до міста була рідкісною втіхою, раз на три роки, і давала таке саме почуття новизни, хвилювання й захоплення, як нині — себто перед війною[31], — подорож до Європи. Вона означала бодай коротке перебування в прекрасному і цікавому місті, де всі було гарно одягнені і де можна було мати стільки горішків, солодощів та апельсинів,

скільки заманеться. Не кажучи вже про добірне задоволення оглядати вишукані речі у вітринах.

Виразно пам'ятаю свою першу поїздку до міста, коли мені було п'ять років. То був день слави, але найкращою була пригода саме перед від'їздом додому. На розі вулиці дідусь і бабуся зустріли знайомих і зупинилися, щоб із ними порозмовляти. Помітивши, що ніхто за мною не пильнує, я швидко шухнула в найближчу бічну вулицю, — збуджена пригодою. Так було весело і вільно йти самій по вулиці! А то була прегарна вулиця, потім я вже ніколи її не бачила або ж, можливо, ніколи не бачила такими ж очима. Жодна інша вулиця не могла бути такою чарівною. Найдивнішим видовищем, яке я побачила, була жінка, що стріпувала килимки з верхнього поверху будинку. Мені аж голова запаморочилася від такого перевертання світу догори дригом. Ми тріпали килими на подвір'ї. Хто чув про те, щоб тріпати їх з верхнього поверху!

Діставшись до кінця вулиці, я спокійно ввійшла у відчинені двері та спустилася вниз по сходах, опинившись у чудовому темному приміщенні, повному бочок, підлога якого аж по кісточки була всипана прегарною фігурною стружкою. Але, коли я помітила, що у віддаленому кутку хтось рухається, збороли мене не стільки страх, скільки соромливість, і я поквапом відступила. По дорозі назад я зустріла маленьку дівчинку з глечиком у руці. Ми обидві зупинилися і, керуючись інстинктивним далеким від умовностей почуттям дитячого товариства, розпочали інтимну щиру розмову. Дівчинка була веселою маленькою істотою, мала чорні очі та дві довгі чорні коси. Ми розповіли одна одній, скільки нам років, скільки у нас ляльок і майже все, про що можна було розповісти, окрім імен, про які ми й не думали. Коли ми розлучалися, мені здавалося, наче ми приятелювали усе життя. Я її ніколи більше не бачила.

Коли я повернулася до своїх родичів, виявилося, що вони зовсім не помітили моєї відсутності і не здогадувалися про мою мандрівку до країни чудес.

* * *

Відвідини Парк Корнер завжди були чудовими. Вже на початку була приємна мандрівка звивистими тринадцятьма милями через пагорби, гай, ріки і вздовж берегів. Доводилось перетинати багато мостів, два з них були перекидними. Я завжди страшенно боялася перекидних мостів, — та й досі боюсь. Коли коні йдуть по мості, я в глибині душі завмираю від страху, аж доки щасливо переправлюся.

Дім дядька Джона Кемпбела був великим, білим і потопав у садах. Колись тут жило троє моїх веселих кузенів, що вибігали з вітаннями та втягали мене у свій сміх. Самі стіни цього будинку просякли духом добрих часів. А ще була славна стара комора, завжди повна ласощів, куди ми мали звичку гуртом прокрадатися перед сном і грішно з'їдати смаколики, видаючи звуки бунту і радощів.

Є там один старий гвинт, що стирчить зі стіни на сходовому майданчику і завжди змушує мене виразно розуміти, що я й справді виросла. Коли я відвідувала Парк Корнер на світанку мого свідомого життя, гвинт був на рівні мого носа! Нині він сягає моїх колін. Я мірялася при ньому щоразу, коли до нього підходила.

* * *

Я страшенно любила рибалити і збирати ягоди. Ми рибалили у лісових струмках, використовуючи безсмертний гачок та жилку, з "черваками" для принади. Загалом, я вміла й

сама насадити свого черв'яка, але витрачала на це дуже багато нервової енергії. Проте мені вдавалося піймати рибу. Пам'ятаю гостру гордість, яку я відчула одного прекрасного дня, піймавши досить велику форель, таку саму завбільшки, як ту, що її дехто з дорослих ловив у ставку. Велл і Дейв були зі мною і я усвідомила, що принаймні на п'ять відсотків виросла у їхніх очах. Дівчинку, яка піймала форель, не можна було зневажати.

Ми збирали ягоди на пустків'ях і полях за лісом, йдучи туди лісовими доріжками, зарослими пахучими дзвіночками, пронизаними сонячним світлом і тінями, по килимах моху, де ми бачили лисиць і кроликів у їхніх домівках. Ніколи я не чула нічого солодшого, ніж свист вільшанок у кленових лісах довкола цих полів, при заході сонця.

Ходити через ліс гуртом було дуже приємно, але геть інша річ — йти тудою поодинці. За милю від нас жила сім'я, що тримала магазинчик, де продавали чай, цукор та інше. Мене часто посилали купити там дещо для дому, і я ніколи не забуду, який страх я перетерпіла, йдучи через ліс. Тієї лісової дороги було не більше чверті милі, але мені вона видавалася нескінченною.

Не можу пояснити, чому я так боялася. Я знала, що у лісі не було нікого, страшнішого за кроликів, або, як казали мені мудрі дорослі, "страшнішого за мене". Це був просто старий примітивний страх, успадкований від предків, які мали повні підстави боятися лісу. У мене ж це був сліпий безпричинний страх. І це при денному світлі, а вже йти через ці ліси після настання темряви було просто немислимо. Все-таки знаходилися люди, спроможні на таке. Молодий учитель, який мешкав у нас, схоже, не задумуючись, прогулювався там поночі. В моїх очах він був найбільшим героєм, що його коли-небудь бачив світ.

* * *

Я вже казала про час, коли пізнала фізичний біль. Мій перший досвід психічного болю і туги спіткав мене у дев'ять літ.

Я мала двох домашніх кошенят, Киця і Базю[32]. Киць вдався трохи занадто сумирним і рожевоносим, щоб задовольнити мене, зате Базя була наймилішим і "найсимпатичнішим" клубочком сірого смугастого хутра, яке я тільки бачила, — і я її гаряче любила.

Якось уранці я застала її, коли вона помирала від отрути. Ніколи не забуду свого горя, коли яскраві очі моєї маленької улюбленці заходили шкливом, а її маленькі лапки застигали. Хоч як я помудріла з віком, ніколи не сміялася зі свого пекучого жалю через цю маленьку смерть. Це було так реально, так символічно! Це вперше я пізнала смерть, вперше, відколи я навчилася любити, те, що я любила, назавжди мене покинуло. У цю мить прийшло до мене прокляття роду людського, "смерть увійшла у мій світ[33]", і я повернулася спиною до Едему дитинства, де все видавалося вічним. Я навіки була вигнана з нього полум'яним мечем цього гострого і незабутнього болю.

* * *

Ми були пресвітеріанами і щонеділі ходили до старої кавендішської пресвітеріанської церкви на голому пагорбі. Церква не була гарною ні ззовні, ні зсередини, але в очах прихожан її прикрашали роки спогадів та святобливих асоціацій. Наша лава містилася біля вікна, звідки було видно схил довгого західного пагорба, синій ставок, що тягся до закруглених дюн пляжу, і вузьку смужку блакитної Затоки.

У задній частині церкви був великий балкон. Я завжди прагнула сидіти там, передусім тому, що це було заборонено, а заборонений плід, безперечно, солодкий. Раз на рік, на Неділю Євхаристії[34], мені разом з іншими дівчатами дозволяли піти туди і я дуже з цього тішилася. Ми могли дивитися згори на все зібрання, яке у цей день цвіло найпишнішим цвітом нових капелюшків та суконь. Неділя Євхаристії була для нас тим самим, що Великдень для городян. Всі ми мали нові сукні або капелюшки, або ж, о щастя, і те, й інше!

Дуже боюся, що про обнови ми думали більше, ніж про церковну службу і про її вшановування. Служби тоді були дуже довгими і ми, малеча, почували велику втому та радше заздрили тим безвідповідальним прихожанам, які виходили, коли церковна громада співала: "То була ніч, коли мусили знати[35]". Недільна школа подобалася нам куди більше, ніж церковні служби. Я зберегла найсолодші спогади про години, проведені у тій старій церкві зі своїми друзями, з нашими Біблiями і листочками уроків, які ми тримали руками, вдягнутими у бавовняні рукавички. Щосуботи ввечері ми вивчали катехізис, Золоті Тексти[36] і переспіви. Я завжди насолоджувалася читанням переспівів, особливо тих, які мали рядки, що бриніли драматично.

"Лондонський Оглядач" у дуже прихильному відгуку на "Енн із Зелених Дахів" написав, що, можливо, я дещо пересадила із раннім розвитком Енн, заявивши, що одинадцятилітня дитина може оцінити драматичний ефект рядків:

"Погинув вражий супостат,

Мов мідіянський цар".[27]

Але я мала всього дев'ять, як ці рядки схвилювали мене до глибини душі, коли я читала їх у недільній школі. Я повторювала їх подумки впродовж усієї проповіді. Вони досі дають мені загадкове задоволення і це задоволення зовсім не залежить від їхнього значення.

* * *

Так пробігало моє дитинство, як бачите, дуже тихо і просто. Нічого хвилюючого, жодного відтінку "кар'єри". Дехто може назвати його нудним. Але життя ніколи не дозволяло мені нудьгувати. Моя жвава уява була моїм пропуском до чарівного краю. У мріях я могла миттю прослизнути у країну чудових пригод, без жодних обмежень часу і місця, — і робила це.

Все було повне якоїсь чаклунської благодаті й чару, випромінюваних моєю власною фантазією: дерева, які шепотілися вночі довкола старого дому, де я спала, поля довкола нашої садиби, кожне з яких мало свою індивідуальність завдяки незвичайній огорожі чи формі, море, шепотіння якого ніколи не змовкало у моїх вухах, — і все це світилося "славою і мрією".

Я завжди глибоко любила природу. Маленькі папороті в лісі, килими із низьких дзвоників під ялинами, місячне світло, що осявало високі берези, перетворюючи їх на колони зі слонової кості, вечірні зорі над старою модриною на греблі, хвилі тіней, які пробігали над полем стиглої пшениці, — це все викликало в мене "думки, надто глибокі для сліз[38]" і почуття, які я не можу передати словами.

Мені завжди, з часу раннього дитинства здавалося, що, попри усю звичність життя, я була дуже близько до царства

ідеальної краси. Лише тонка завіса відділяла мене від нього. Я ніколи не могла повністю її відхилити, але інколи вона здригалася під поривом вітру і я якусь мить бачила зблиск чарівного краю за нею. Лише зблиск — але заради нього варто було жити.

* * *

Само собою зрозуміло, що я пристрасно любила читати. У нас вдома небагато було книжок, зате чимало газет і один-два журнали. Бабуся передплачувала "Жіночу бібліотеку Годея[39]". Не знаю, як би я нині оцінила той журнал, але тоді я вважала його чудовим і його щомісячний прихід був для мене епохальною подією. На його обкладинках повно було зображень модниць, які мене безмежно тішили. Я задоволено стирчала над ними і коротала години, вибираючи, яку сукню я б придбала, якби могла. То були дні гривок, настовбурченого волосся і високих мов корони капелюшків, які я вважала надзвичайно гарними та сподівалася теж мати усе це, коли стану достатньо дорослою. За модними сторінками йшли дрібні літературні твори, короткі оповідання та серіали, які я жадібно поглинала, виплакуючи очі над стражданнями героїнь — вони геть усі були надзвичайно вродливими і добрими.

У тодішній літературі усі були або чорними, або білими, без жодних проміжних відтінків. Усі лиходії та лиходійки були виразно позначені і можна було не сумніватися в їхній оцінці. Старий метод мав свої переваги. Тепер нелегко визначити, хто є лиходієм та яка вдача героя. Але при читанні "Жіночої бібліотеки Годея" я не мала жодних сумнівів. Наші книжки добре і часто читалися. Я мала свої особливо улюблені. То були два червоно оправлені томи "Історії світу", з грубо розмальованими ілюстраціями, що викликали в мене непроминаючий захват. Боюся, що, як історична література, вони були радше убогими, зате як художня — напрочуд

цікавими. Починалися з Адама і Єви в раю, переходили через "славу, що була Елладою, велич, що була Римом[40]", і аж до царствування королеви Вікторії.

Потім була місіонерська книжка, що оповідала про тихоокеанські острови. Я нею упивалася, бо там повно було зображень вождів людожерських племен із найвигадливішими зачісками. Казки Андерсена впродовж багатьох років давали мені радість. Я завжди любила чародійські казки і насолоджувалась історіями про привидів. Я й досі нічого не люблю більше, ніж добре розказану історію про привида, від якої по спині пробігають мурашки. Але зазначу, що це має бути історія про справжнього привида, дух не сміє виявитися помилкою або чиїмсь підступом.

Я мала доступ до небагатьох романів. У ті дні романи не схвалювалися як дитяче чтиво. Єдиними романами у нашому домі були "Роб Рой[41]", "Записки Піквікського клубу[42]" та "Заноні" Бульвер-Літтона[43], і я стовбичила над ними, аж доки не вивчала цілі розділи напам'ять.

На щастя, заборона на романи не поширювалась на поезію. Я могла, скільки моя воля, зачитуватися Лонгфелло, Теннісоном, Вітьєром[44], Байроном, Мільтоном, Бернсом. Поезія, якою ми упивалися в дитинстві, стає часткою людського характеру значно більшою мірою, ніж та, що була вперше прочитана у зрілі роки. Її музика вплiталася у мою зростаючу душу і з того часу, усвідомлено чи ні, відбилася в ній "музикою безсмертних, великих прекрасних душ, які своїм життєвим шляхом освячували землю".

Але в неділю була заборонена навіть поезія. Тоді нашим надійним притулком залишалися "Мандрівка Пілігрима[45]" та "Проповіді" Талмейджа[46]. Я читала й перечитувала "Мандрівку Пілігрима" з ніколи не слабнучим задоволенням.

Цим я пишаюся, хоча зовсім не пишаюся тим, що не менше радості дало мені читання "Проповідей" Талмейджа. То був час слави Талмейджа. Мандрівні книготорговці розносили його витвори і кожен новий томик Талмейджа одразу ж ставав для нас майже тим самим, що сьогодні зветься "Бестселером". Не можу твердити, що тоді мене так уже приваблювала релігійна складова цих "Проповідей", натомість мені дуже подобався стиль Талмейджа: численні анекдоти та яскраві драматичні словесні картини. Його проповіді були такими ж цікавими, як художня вигадка. Я певна, що тепер мені не стало б терпіння прочитати їх, але все ж я маю перед Талмейджем безсумнівний борг вдячності за насолоду, яку він дав дитині, повній жадобою життя.

Але моєю улюбленою недільною книгою був маленький томик під назвою "Пам'яті Анзонети Петерс[47]". Я ніколи її не забуду. Вона належала до типу, який тепер, на щастя, вже зник із лику землі, але тоді був дуже популярним. То була біографія дитини, яка у п'ять років навернулася, потім занедужала на численні хвороби, впродовж кількох років вела напрочуд терпеливе і святе життя та померла у великих муках у десятирічному віці.

Прочитавши цю книжку один раз, я потім зі сто разів її перечитувала. Не думаю, що вона справила на мене добрий вплив. Насамперед, вона викликала в мене жахливий комплекс неповноцінності. Анзонета була настільки безнадійно досконалою, що, як на мене, годі було й намагатися наслідувати її. Проте я спробувала. Вона ніколи не дозволяла собі розмовляти так, як усі інші діти. На будь-яку фразу, хоча б тільки: "Як ти сьогодні почуваєшся, Анзонето?", відповідала цитатою зі Святого Письма або строфою з релігійного гімну. Анзонета чудово знала гімни. Навіть у мить смерті шепотіла таку строфу, що стала її останнім реченням:

Чуєш гомін серафимів?

Йде до нас сестринський дух.

Я не намагалася вдаватися до псалмів чи гімнів у звичайній розмові. Мала досить здорового глузду, щоб розуміти, — мене за таке засміють, та й сумнівалася, чи зрозуміють[48]. Але робила усе, що могла: писала у своєму маленькому щоденнику гімн за гімном, а стиль моїх записів взорувався на фразах Анзонети. Наприклад, пам'ятаю, як я цілком серйозно написала: "Хотіла б я тепер бути на небесах із матір'ю, Джорджем Вайтфільдом[49] і Анзонетою Петерс".

Але насправді я цього не хотіла, лише думала, що повинна б хотіти. Насправді ж я була дуже задоволена власним світом і своїм власним маленьким життям, повним королів і капусти[50].

* * *

Я так детально написала про пригоди та навколишній світ мого дитинства, бо вони справили помітний вплив на розвиток мого літературного хисту. Інше середовище дало б йому інший напрямок. Якби не ці кавендішські роки, не думаю, що "Енн із Зелених Дахів" була б коли-небудь написана.

На питання "Коли ви почали писати?" я відповідаю "Хотіла б я згадати". Не можу відновити у пам'яті час, коли я не писала б або не прагнула бути письменником. Писання завжди було моєю головною пристрастю, центром усіх зусиль, надій і амбіцій мого життя. Я завжди була невтомним маленьким шкрябопером — це могли б засвідчити гори рукописів, досі, на жаль, уже перетворених на попіл. Я писала про всі свої маленькі пригоди, складала описи улюблених місць,

життєписи моїх котів, поїздки в гості, шкільні справи, а навіть критичні відгуки на прочитані книжки.

Одного чудового дня, коли мені було дев'ять, я виявила, що вмію писати вірші. Я читала "Пори року" Томсона[51], — тоді саме запопала маленький, чорний, надрукований із жахливими викрутасами екземпляр. Наслідуючи їх, я склала білим віршем "поему", названу "Осінь". Пам'ятаю, що писала я їх на зворотному боці довгих червоних поштових реєстрів. Мені рідко вдавалося роздобути потрібний мені папір, отож ті благословенні старі реєстри були справжньою винагородою. Дідусь тримав "поштове відділення" і тричі на тиждень використані реєстри потрапляли в мої вдячні руки. Уряд не був тоді таким ощадним, як зараз, принаймні, в питаннях реєстрів, — вони мали з пів ярда довжини.

Стосовно "Осені", то я пам'ятаю лише перші рядки:

Осінь настала, на груші та персики щедра,

Ріг мисливця лунає повсюдно,

Бідна підбита куріпка спадає додолу.

Щоправда, не Острові Принца Едварда ніколи, в жодну пору року, не бувало багато груш чи персиків, і я певна, що ніхто тут не чув мисливського рогу, хоча куріпок таки справді стріляли. Але в ті славні дні моя уява оборонялася від неволі фактів. Мисливський ріг та інше були в Томсона, тож мусять бути і в мене.

У той день, коли я це написала, приїхав мій батько, і я гордо прочитала йому свій твір. Він без ентузіазму зазначив, що "це не схоже на поезію". На деякий час його слова мене

розхолодили, але, якщо ви маєте в крові пристрасть до писання, то ви практично непіддатні розхолодженню. Відколи я довідалася, що можу писати поезію, я геть усе виливала у віршах. Перейшла на римовану поезію, бо вирішила — тато не зрозумів "Осені", оскільки там не було рим. Написала кілометри віршів про місяці, дерева, зірки, світанки, а ще адресовані моїм друзям їхні життєписи.

Моя шкільна приятелька Елма М.Н. теж була майстринею рим. Ми з нею мали звичку, звісно, непохвальну, сідати разом на старій бічній класній лавці та писати на грифельних дощечках "поезії", тим часом як наш класний керівник марно сподівався, що то ми напружуємо наші здібності над дробами.

Почали ми з акровіршів на наші імена; потім складали присвячені одна одній поеми, у яких гаряче вихваляли одна одну; врешті ми вирішили описати в римах наших учителів з класним керівником включно. Ми вщерть записали свої грифельні дощечки; кожна склала по віршу про кожного вчителя і ще по віршу про класного керівника, в цих останніх працьовито і саркастично описали його залицяння до кавендішських красунь. Ми з Елмою тріумфально порівнювали наші твори, коли класний керівник власною персоною, що стояв перед нами, але спиною до нас, пильнуючи за класом, раптом обернувся і забрав дощечку з моїх паралізованих рук. Жахіття! Я встала, твердо певна, що настав мені кінець. Не знаю, чого він не прочитав того вірша, може, підозрював, що там було, і хотів зберегти обличчя. Хай там як, він віддав мені дощечку, не кажучи й слова, і я сіла, переводячи подих, та стрімко витерла написане, — щоб він часом не передумав. Ми з Елмою так перелякалися, що відтоді раз назавжди відмовилися від краденого задоволення писати разом вірші на бічній лавці.

* * *

Пам'ятаю, — хто й коли міг би про таке забути? — першу похвалу, отриману за мій твір. Тоді мені було близько дванадцяти і я вже наскладала стопку віршів, дбайливо схованих від чужих очей, бо я була дуже вразлива щодо мого шкрябання і не стерпіла б думки, що хтось їх бачив і сміявся з них. Але мені страшенно хотілося дізнатися, що інші про них думають, не з марнославства, а від сильного бажання довідатись, чи неупереджений суддя побачить у них бодай щось добре. Тому я вдалася до маленьких хитрощів. Тепер усе це здається мені смішним, а навіть дещо жалюгідним, але тоді мені видавалося, що я стою перед Страшним Судом. Було б надто сміливо запевняти, що в разі несприятливого вердикту я назавжди б закинула свої мрії, але, безперечно, вони б дещо потьмяніли.

У нас гостювала дама, що була кимось типу співачки. Якось увечері я боязко запитала її, чи чула вони коли-небудь пісню "Вечірні мрії".

Вона, звичайно, не чула, бо вірш "Вечірні мрії" був моїм власним витвором, як я тоді вважала, моїм шедевром. Досі він не зберігся, я пам'ятаю лише дві перші строфи. Думаю, вони закарбувалися у моїй пам'яті тому, що гостя спитала мене, чи знаю я слова тої "пісні". Тоді я тремтячим голосом продекламувала дві перші строфи:

Коли западає сонце

Далеко за небокрай

Я у веселковому сяйві

Знаходжу свій тихий рай.

Сьогодні і завтра забувши,

Тільки минулим живу,

Прекрасні дні учорашні

Вертаються наяву.

Страх як оригінально! До того ж, дванадцятилітня дитина має дуже багато "прекрасних днів учорашніх"!

Продекламувавши, я полегшено зітхнула, але гостя заглибилася у власні думки й не помітила, що я зблідла і покрилася потом. Зблідла я тому, що та мить дуже багато для мене значила. Гостя безтурботно відповіла, що ніколи не чула тієї пісні, але "слова були дуже гарними".

Те, що вона була щирою, безумовно, не надто добре свідчить про її літературний смак. Але для мене це було найсолодшою похвалою, яка лишень випала на мою долю — як до того, так і опісля. Ніщо не могло перевершити цю чудову мить. Я вибігла з дому, надто тісного для моєї радості, я мусила тішитися на відкритому місці, у нестямному захопленні танцюючи під березами і плекаючи в серці спогад про ті слова.

* * *

Можливо, саме це надихнуло мене наступної зими ретельно записати "Вечірні мрії" (горенько — на обох сторонах аркуша) і відправити їх до редакції "Садиби", — американського журналу, який ми передплачували. Якась там плата мені й на думку не спадала. Я навіть не певна, чи й взагалі тоді знала, що людям можуть платити за ними

написане. Принаймні, всі мої ранні мрії про літературну славу були вільними від будь-яких меркантильних спекуляцій.

Та, на жаль, редактор "Садиби" не був такий щедрий на компліменти, як наша гостя. Він відіслав вірші назад, хоча я не "вклала марки" для цього, через блаженне невідання про таку вимогу.

На якийсь час мої аспірації були прибиті в зародку. Пройшов рік, перш ніж я оговталася від удару. Тоді я спробувала скромніший політ. Знову переписала мої "Вечірні мрії" та вислала їх до шарлоттаунського "Переглядача". Була цілковито певна, що там їх надрукують, бо, як я думала тоді, та, правду кажучи, й досі — там друкувалися вірші, зовсім не кращі за мої.

Впродовж тижня я снила солодкі сни, у яких мої вірші помістили в "Поетичному куточку", з моїм іменем після них. Коли "Переглядач" прийшов, я з трепетною жадібністю відкрила його. Там не було й сліду "Вечірніх мрій"!

Я осушила чашу поразки аж до дна. Зараз це мені видається дуже кумедним, але тоді це було справжньою трагедією. Я була розчавлена, принижена, змішана з пилюкою, — і не мала жодної надії знову здійнятися. Спалила свої "Вечірні мрії", і, хоча й далі писала, бо нічого не могла з собою вдіяти, більше не посилала віршів до редакцій.

* * *

Але поезії — це не все, що я писала. Дуже скоро після віршів я взялася за оповідання. "Літературний клуб" у "Енн із Зелених Дахів" був навіяний невеличкою пригодою шкільних днів, коли Дженні С.Н., Аманда М.Н. і я писали оповідання на

той сам сюжет. Тепер я тільки й пам'ятаю, що то був дуже трагічний сюжет і всі герої потонули під час купання на кавендішському узбережжі! О, як то було сумно! Дженні й Аманда вигадували щось уперше та, ймовірно, востаннє, але я вже мала цілу бібліотеку оповідань, у яких майже всі герої повмирали. Скорботне оповідання "Мої могили" було моїм шедевром. Це була довга розповідь про мандри дружини методистського пастора, яка ховала дитину в кожному місці, де опинялася. Найстарше дитя було поховане у Ньюфаундлені, наймолодше у Ванкувері, а вся Канада усіяна була їхніми могилами. Я писала оповідання від першої особи, змальовуючи дітей та описуючи їхнє смертне ложе і детально цитуючи могильні написи й епітафії.

Тоді була "Історія Флоссі Брайтайс", життєпис ляльки. Ляльки я вбити не могла, але перевела її через усі можливі лиха. Проте дозволила їй щасливу старість із доброю дівчинкою, яка любила ляльку через пережиті нею небезпеки і не переймалася тим, що вона втратила красу.

Нині мої критики кажуть, що гумор — моя сильна сторона. Ну що ж, у тих ранніх оповіданнях небагато було гумору, принаймні, не мало бути. Можливо, я на них витратила усі свої трагічні здібності, залишивши на майбутнє невичерпні поклади гумору. Думаю, що до дітовбивства мене схилила любов до драматизму. У реальному житті я й мухи не скривдила, а думка про те, що зайвих кошенят доводиться топити, була для мене тортурами. Але в моїх оповідання битви, убивства і раптові смерті були на порядку денному.

* * *

Коли мені було п'ятнадцять, я вперше їхала поїздом і це була довга подорож. Я їхала з дідом Монтгомері до Принц Альберта, Саскачеван, де мешкав мій батько, одружившись

вдруге. У Принц Альберті я провела рік і ходила там до середньої школи.

Проминуло вже три роки, відколи я страждала після умертвіння "Вечірніх мрій". За цей час мої притлумлені амбіції почали оживати і знову підводити голову. Я заримувала стару легенду про мис Лефорс і відправила його додому, до журналу "Патріот". "Переглядач" для мене більше не існував.

Пройшло чотири тижні. Одного пополудня батько прийшов із екземпляром "Патріота". Там були мої вірші! Це була перша солодка бульбашка у кубку успіху і, звичайно, вона мене сп'янила. При наборі зробили жахливі помилки, через які мені аж мороз пробіг по спині, але ж це був мій вірш у справжній газеті! Мить, коли ми бачимо перше дитя нашого розуму одягненим у чорний друк, незабутня. Має в собі якийсь чудесний острах та захоплення, що приходить до матері, коли вона вперше вдивляється в личко свого первородка.

Впродовж тієї зими надрукували ще й інші мої вірші та статті. Оповідання, яке я написала на конкурс, було надруковане у монреальському журналі "Очевидець", стаття-нарис про Саскачеван — у "Принц Альберт Таймс", а ще передруки та прихильні відгуки з'явилися в кількох виданнях Вінніпега. Коли довготерпеливий "Патріот" надрукував слововиливи про "червень" та схожої тематики, я запишалася, що стала важливою літературною персоною.

Але в моє серце змію заповз демон користолюбства. Я написала оповідання і відправила його у "Нью-Йорк Сан", бо довідалася, що там платять за статті, а "Нью-Йорк Сан" відіслав оповідання назад. Я здригнулася, як від ляпасу, але писала далі. Бачите, першим, останнім і середнім уроком, який я засвоїла, було: "Ніколи не здавайся"!

* * *

Наступного літа я повернулася на Острів Принца Едварда і провела наступну зиму в Парк Корнер, даючи уроки музики і складаючи вірші для "Патріота". Потім я ще рік навчалася у кавендішській школі, готуючись до вступних іспитів у Коледж Принца Валлійського. Наприкінці 1903 року виїхала до Шарлоттауну і відвідувала зимові курси для здобуття вчительського свідоцтва у Коледжі Принца Валлійського.

Постійно розсилала різні свої твори і отримувала їх назад. Але одного прекрасного дня у шарлоттаунській пошті я одержала тонкого листа з адресою американського журналу в кутку. То була коротка записка про прийом мого вірша "Тільки Вайолет". Як гонорар, редактор запропонував мені дві передплати на журнал. Одну я залишила собі, іншу комусь віддала, а ці журнали з їхніми поганенькими оповіданнячками були моєю першою винагородою, здобутою пером.

"Це початок, а я маю на думці йти далі", — записала я того року в своєму старому щоденнику. "Ох, цікаво мені, чи зможу я колись написати щось вартісне. Це моя найлюбіша мрія".

* * *

Закінчивши Коледж Принца Валлійського, я впродовж року працювала у школі в Байдфорді на Острові Принца Едварда. Багато написала і багато навчилася, але усі мої твори поверталися, окрім двох періодичних видань, редактори яких, вочевидь, думали, що літературна праця є сама собі нагородою і абсолютно вільна від грошових міркувань. Часто запитую себе, як я тоді не здалася, повністю зневірившись. Попервах я дуже вболівала, коли оповідання або вірш, над яким я стільки напрацювалася і намучилася, повертався назад у супроводі

крижаної відмови. Я не могла стримати сльози розчарування, ховаючи бідні пожмакані рукописи у глибині моєї скрині. Але через деякий час я загартувалася і перестала так перейматися. Зціпила зуби і вирішила: "Я доб'юся успіху". Вірила в себе і боролася наодинці, таємно і беззвучно. У глибині душі, під тягарем зневіри і відмов, я знала, що одного дня "здобуду".

* * *

Восени 1895-го року я виїхала до Галіфаксу і провела там зиму, слухаючи вибраний курс англійської літератури в Далхавзі Коледжі[52]. Тої зими прийшов до мене "Світлий тиждень". В понеділок я одержала листа від "Золотої пори", філадельфійського дитячого журналу, з повідомленням про прийом короткого оповідання, яке я туди послала, і чеком на п'ять доларів. Це були перші мої гроші, зароблені літературною працею. Я їх не прогуляла і не витратила на потрібні мені черевики та рукавички. Пішла до міста і купила п'ять поетичних томиків, — Теннісона, Байрона, Мільтона, Вітьєра. Хотіла, щоб щось мені завжди нагадувало цей "здобуток".

У середу того ж тижня я виграла п'ять доларів у запропонованому "Галіфакською Вечірньою Поштою" конкурсі кращого допису на тему "Хто терплячіший, чоловіки чи жінки".

Мій допис мав віршовану форму, я склала його під час безсонної ночі і встала о третій, "короткій годині перед світанком", щоб його записати. В суботу "Друг Юнацтва" надіслав мені дванадцять доларів за вірш. Я почувалася переповненою достатком. Ніколи в житті, ні раніше, ні пізніше, я не була такою багатою!

* * *

Після моєї далхавзької зими я ще два роки вчителювала в школі. За ці два роки я написала безліч оповідань, переважно для видавництва Недільної школи та для дитячих журналів. Подальший запис із мого щоденника належить цьому періоду:

"Я тяжко нагреблася цього літа і видавала на гора оповідання та вірші у такі гарячі дні, — аж боялася, що мій мозок розплавиться і сіра речовина безповоротно википить. Але ох, я люблю свою роботу! Люблю снувати історії, люблю сидіти біля вікна своєї кімнати і переводити "повітряні творіння" фантазії у форму вірша. Цього літа я справувалася добре і додала до свого списку кілька нових журналів. Вони всі дуже різні — і треба задовольняти їхні різноманітні смаки. Я пишу багато дитячих оповідань. Люблю це робити, але любила б більше, якби не мусила притягати до більшості з них "моралі". Без моралі вони, зазвичай, не продаються. Отож мораль мусить бути, грубша чи тонша, — подібно до тканини, з якої пошито костюми різних редакторів. Дитячі оповідання, які я найбільше люблю писати, — і читати теж, — це хороше веселе "мистецтво задля мистецтва", точніше, "розвага задля розваги", без підступної моралі, захованої, наче таблетка у джем".

Але не завжди, коли я писала, була спека. Під час однієї з моїх учительських зим я мешкала в дуже холодному сільському домі. Ввечері, після дня напруженої роботи в школі, я була надто втомленою, щоб писати. Отож побожно вставала для цього на годину раніше. Впродовж п'яти місяців я вставала о шостій і вдягалися при світлі лампи. Вогню, звичайно, ще не розпалювали і в будинку було страшенно холодно. Але я накидала тяжке пальто, сідала, підібгавши під себе ноги, щоб врятувати їх від замерзання і, так тісно затиснувши пальці, що ледве могла тримати в них перо, писала свою "штуку" на цей день. Інколи це був вірш, в якому я безтурботно оспівувала

блакитне небо, дзюрчання струмків та квітучі луки. Потім відігрівала руки, снідала і йшла до школи.

Коли люди мені кажуть, — іноді вони це роблять: "Ах, я вам заздрю через ваш дар, мені б хотілося писати так, як ви", то я, не без крихти іронії, думаю, чи позаздрили б вони на ті холодні зимові ранки моїх "років навчання".

* * *

1898-го року помер дідусь і бабуся зосталася сама на старій фермі. Тому я відмовилася від учителювання і лишилася з нею вдома. У 1901 році я почала "заробляти на життя" пером, хоча це не означає, що все, мною написане, було прийняте з першого заходу. Далеко не так. Дев'ять з десяти рукописів поверталися до мене. Але я посилала їх знову і знову — і врешті вони знаходили пристановище. Ще один уривок із мого щоденника може стати свого роду віхою, — він показує, наскільки далеку дорогу я мусила пройти.

21 березня 1901 р.

Того дня "Мансі[53]" прийшов з моєю поезією "Порівняння", ілюстрованою. Справді гарно виглядало. Останнім часом мені дуже щастило, бо кілька нових хороших журналів відкрили свої брами для бідних пергаментів, що блукали тернистими літературними шляхами. Відчуваю, що мої вірші стають досконалішими. Вважаю, що це й не дивно, коли врахувати, як інтенсивно я вчуся і працюю. Час від часу я пишу вірш, який стає наче віхою мого прогресу. Озираючись у минуле, усвідомлюю, що півроку, рік, чотири роки тому я б не написала такого, як не могла б пошити одяг зі ще незітканої тканини. Цього тижня я написала два вірші. Торік я не могла б їх написати, але тепер вони приходять легко і природно. Це дає

мені підстави сподіватися, що і в майбутньому зможу досягти чогось вартісного. Я ніколи не розраховувала на славу. Просто хотіла займати достойне місце серед гарних працівників обраного мною фаху. Щиро вірю, що це і є щастям, а чим складніше його здобути, тим воно солодше і тривкіше.

* * *

Восени 1901 року я знову поїхала до Галіфаксу і впродовж зими працювала в "Дейлі Ехо", вечірньому випуску "Кронікл". Ряд виписок з мого щоденника достатньо повно розповість історію цього досвіду.

11 листопада 1901 р.

Я сама в конторі "Дейлі Ехо". Газета пішла на друк, а додаткові гранки ще не почали спускатися. Вгорі, у кімнаті складальників, крутяться машини, здіймаючи пекельний шум. За вікном несамовито гарчить двигун. У внутрішній конторі сперечаються два репортери. І тут сиджу я — коректор "Ехо" та на всі руки майстер. Що за "галопуюча зміна", коли порівняти з останнім записом!

Я газетярка!

Гарно звучить? Та й насправді гарно. Але, як усе земне, це земне має свої вади. Життя в редакції не є "пивом і кеглями" ще більше, ніж деінде. Але загалом це непогане життя! Я більше люблю коректування, хоча воно втомлює. Заголовки і редакційні статті — найгірші колючки в моєму тілі. Заголовки мають природну тенденцію до аморальності, а головний редактор має огидну звичку вставляти каламбури, які є для мене тяжким випробуванням. Попри всі мої старання, "помилки вповзають", а я потім мушу платити за ці пустощі. Під час

нічних кошмарів я бачу дико перекручені заголовки та безнадійно перебрехані редакційні статті, якими розлючений шеф розмахує перед моїм обличчям.

Газета йде до друку о 2.20, але я мушу сидіти до шостої, щоб відповідати на дзвінки, підписувати телеграми і читати додаткові гранки.

По суботах "Ехо" має багато додаткового матеріалу, крім іншого, сторінку з "товариських хроніками". Зазвичай, їхнє редагування припадає на мою долю. Не можу сказати, що тішуся тією роботою, але єдине, що я щиро ненавиджу — це фабрикування "товариських хронік". Це один із трюків королівства газетярів. Якщо з якогось місця — наприклад, із Віндзора, — не надходять вчасно "місцеві хроніки", редактор новин ляпає переді мною віндзорським тижневиком і улесливо каже: "Сфабрикуйте мені з цього товариську хроніку, міс Монтгомері".

Отож сердешна міс Монтгомері покірно береться за роботу і варганить вступний абзац — чи то про "осіннє листя", чи про "дні спілості", чи "жовтневі морози", — чи ще якесь руп'яття згідно з порою року. Тоді я уважно проходжусь по колонках тижневика, вибираючи персоналії[54] та новини про весілля, заручини, чаювання і т.д., перемелюю це все в епістолярному стилі, доклепую псевдонім віндзорського кореспондента — і от вам товариська хроніка! Я мала звичай додавати також повідомлення про похорони, але помітила, що редактор новин їх викреслює. Вочевидь, у товаристві не трапляються похорони.

Потім я пишу колонку чи кілька нерегулярних абзаців для понеділкового "Ехо". Називаю це "Довкола чайного стола" і підписую "Синтія".

Мій робочий стіл міститься у задній кімнаті, що виходить у внутрішній двір-колодязь. Не знаю, чи всі галіфаксівські прачки живуть довкола нього, але, схоже, значна їх частина таки мусить тут мешкати, бо все подвір'я засноване павутиною шнурків, на яких завжди обтікає всякий-різний одяг, весело повіваючи на вітрі. На землі і на даху постійно волочаться коти і, коли вони б'ються, стіни дрижать від їхнього крику. Більшість із них — худі та голодні тварини, але є один гарний сірий парубок, який вигрівається на підвіконні навпроти мене й так нагадує "Даффі", що, коли я на нього дивлюся, могла б ронити сльози ностальгії, якби не боялася, що сльоза залишить чистий слід на моєму брудному обличчі. У цьому офісі легше забруднитися, ніж у будь-якому іншому місці, яке я бачила.

18 листопада 1901 р.

Я мала тяжкий час, намагаючись знайти бодай кілька хвилин для писання. Не можу писати ввечері, тоді я завжди надто втомлена. До того ж, мушу пришивати ґудзики та штопати панчохи. Отож я повернулася до старої практики і намагалася вставати о шостій ранку. Але це не спрацювала так, як колись. Не можу лягати так рано, як за часів бутності сільською "шкільною панею", а виявляється, що неможливо обійтися без належної тривалості сну.

Була тільки одна альтернатива.

Досі я вважала, що для вогню генія, а навіть для буденної праці необхідне спокійне усамітнення. Я мушу буду сама, в кімнаті мусить бути тихо. Я ніколи не могла навіть уявити собі, що спроможна писати в офісі газети, де що десять хвилин грюкає друкарський прес, приходять і розмовляють люди, дзвенять телефони, а над головою тарахкотять різні машини. Я б висміяла саму таку думку, атож. Але неможливе сталося.

Згоджуюся з ірландцем, який сказав, що до всього можна звикнути, — навіть до повішення.

Коли тільки в мене є вільний час, я пишу просто тут, і не такі вже й погані речі, бо "Викройка[55]", "Вищий Світ[56]" і "Ейнслі" прийняли їх. Я звикла зупинятися серед абзацу, щоб відповісти на мародерський телефонний дзвінок, або ж зупиняла в повному кар'єрі погоню за невловимою римою, щоб прочитати гранки і поплутати копії.

Субота, 8 грудня, 1901 р.

Останнім часом я була Зайнятою з великої "З".

Пильнувала офісну працю, писала халтуру, робила різдвяні подарунки і т.д. і т.п.

Оте і т.д. — це робота, яку я щиро ненавиджу. Вона змушує мою душу коцюрбитись. Погано, коли коцюрбиться ваша плоть, але коли це вражає душу, то жахливо впливає на ваші нерви. Всім фірмам, які поміщають у нас рекламу, ми забезпечуємо безкоштовні "публікації" на свята, і я мушу відвідати всі магазини, взяти інтерв'ю у власників та викласти інформацію у двох газетних колонках. Щодня від третьої до п'ятої після обіду я вештаюся у діловому кварталі, аж доки мій ніс не робиться фіолетовим від холоду, а мої руки не терпнуть від записування.

Середа, 12 грудня 1901 р.

Цей нездоровий вітер не навіє нічого доброго, а моє неприємне завдання жене мене саму. Одного вечора я пішла брати інтерв'ю до "Бон Марше", кращого в Галіфаксі осідку капелюшництва, і виявила, що власник магазину дуже

привітний. Сказав, — він тішиться, що "Ехо" вислало леді і, задля мого заохочення та щоб я не втомлювалася чинити добро, пообіцяв прислати мені один із нових прогулянкових капелюшків, якщо я добре опишу "Бон Марше". Я думала, що це лише жарт, але точнісінько вчора, коли з'явилася моя замітка, прийшов капелюх, до того ж гарний.

Четвер, 20 грудня 1901 р.

Усі нерегулярні роботи, що в цьому офісі йдуть по розряду нерозподілених, передаються авторці цих рядків. Учора трапилася особливо химерна.

Верстальники складали для тижневика оповідання "Королівські заручини", взяте з англійської газети, і, добравшись до середини, загубили екземпляр із оригіналом. Тоді новинний редактор попросив мене піти й дописати "кінець" оповідання. Спершу я не думала, що зможу. Того, що вціліло в оповіданні, було недостатньо, щоб дати мені уявлення про розв'язку. Більше того, моє знання королівських любовних пригод дуже обмежене і я не звикла писати про коронованих осіб у легковажно-грайливому тоні.

Але я взялася за роботу і якось упоралася. Сьогодні оповідання вийшло і наразі ніхто не здогадався, де міститься "шов". Цікаво, що подумає про нього справжній автор, побачивши.

Зазначу, до речі, що більш ніж через десять років потому я знайшла у старій підшивці екземпляр з оригінальним оповіданням і дуже розвеселилася, виявивши, що авторський розвиток сюжету настільки відрізнявся від мого, наскільки це взагалі можливо[57].

Четвер, 27 грудня 1901 р.

Вже й по Різдву. Я трохи його боялася, — думала, що почуватимусь як прибулець у чужому краю. Але, як воно зазвичай буває, очікування не відповідали дійсності. Я приємно провела час, хоча, звичайно, не дуже хвилювалася за свої життя, кінцівки, нерви, що, без сумніву, теж було б добре.

Маю вихідний, вперше, відколи сюди приїхала, і так багато відвідин увесь день, аж здається, що сьогодні неділя. Обідала в Галіфаксі з Б. і провела з нею другу половину дня. Ввечері ми пішли в оперу, щоб подивитися "Маленького священника[58]". Добре, але далеко не так добре, як книга. Не люблю романів, перероблених на п'єсу. Персонажі ніколи не відповідають моєму попередньому уявленню про них. Крім того, я мусила написати критику п'єси і акторів для "Корнікл", а дуже цього не люблю.

Субота, 29 березня 1902 р.

Весь цей тиждень був одним нещасливим пасмом дощу, туману й невралгії. Але я це пережила. Читала гранки, розірвані заголовки, змагалася з верстальниками й обмінювалася жартами з морським редактором. Видала на гора бездоганні рими з корисливою метою здобути мерзенний метал, а ще написала одну справжню поезію — від серця.

Ненавиджу мою заробітчанську писанину. Зате найвище задоволення дає мені можливість написати щось добре, вартісне, втілення мистецтва, перед яким я схиляюся. Новинний редактор щойно дав мені завдання на завтра, неприємну данину для нього. Настає Великдень — і я мушу описати "парад" по Плезант-Стріт, позаду церкви, для понеділкового "Ехо".

Субота, 3 травня 1902 р.[59]

Провела пообід, "обрізаючи" роман для вжитку і користі новинного редактора. Коли він поїхав у відпустку, його заступник почав друкувати в "Ехо" серіал "Під тінню". Замість придбати права на якийсь матеріал у A.P.A.[60], як слід було зробити, він просто купив сенсаційний роман і використовував його. Так тяглося досить довго і насилу дійшло до середини, коли повернувся новинний редактор. Оскільки у своєму тодішньому вигляді роман друкувався б усе літо, мені звелено було взяти його і безжально викинути усе зайве. Згідно з інструкцією, я викинула більшість поцілунків та обіймів, дві третини любовних зізнань і всі описи. У цей спосіб я скоротила роман до приблизно третини його первісної довжини, і все, що я можу сказати з цього приводу, — це: "Господи, змилосердься над душею складальника, який набиратиме цей скалічений текст".

Субота, 31 травня

Сьогодні ввечері я внутрішньо насміялася. Їхала трамваєм, а поруч зі мною дві леді обговорювали серіал, який щойно закінчився в "Ехо". "Знаєш, — сказала одна, — це найдивніша історія, яку я коли-небудь читала. Вона тяглася, глава за главою, тижнями, і здавалося, що ніколи нікуди не дійде, аж тут раптом за вісім розділів, раз-два і скінчилася. Не можу цього збагнути!"

Я могла б розв'язати загадку, але не стала цього робити[61].

* * *

У червні 1902-го року я повернулася до Кавендіша, де й пробула безвиїзно дальші дев'ять років. Перші два роки я писала лише короткі оповідання та серіали, як раніше. Але вже починала думати про написання книги. Завжди було моєю надією і амбіцією написати бодай одну книгу. Але, здавалося, я ніколи не зумію почати.

Я ніколи не любила починати оповідання. Коли вже написано перший абзац, то я маю відчуття, що половину зроблено. Решта приходить легко. Тому складання початку видавалося мені колосальним завданням. До того ж, де знайти для цього час? Не могла дозволити собі відірвати час від моїх звичайних годин писання. Врешті-решт, я ніколи не сіла і не наказала собі: "Марш! От ручка, папір, чорнило і сюжет. Пиши книгу!" Насправді воно сталося само собою.

Я завжди тримала під рукою блокнот, куди записувала ідеї для сюжетів, пригод, персонажів та описів, коли вони спадали мені на думку. Навесні 1904-го року я переглядала цей блокнот, шукаючи ідеї для короткого серіалу, який хотіла написати для газети недільної школи. Я знайшла заниділий запис багаторічної давності: "Літня пара звертається до дитячого притулку за хлопчиком. Помилково їм відправляють дівчинку". Я подумала, що це спрацює. Почала накидати розділи, розробляти і вибирати пригоди та "виховувати" героїню. Її ім'я Енн не було мною зумисне обране, вона промайнула у моїй фантазії вже охрещеною, навіть з отим важливим "e"[62]. Героїня почала так інтенсивно розвиватися, що дуже скоро здалася мені реальною і повністю заволоділа мною. Вона схвилювала мене і я подумала, що соромно використовувати її на якийсь ефемерний серіальчик. Тоді прийшла думка: "Пиши книгу. Маєш центральну ідею. Все, що мусиш зробити, — розвинути її на стільки глав, щоб вистачило для книги".

Результатом стала "Енн із Зелених Дахів". Я писала її вечорами, після мого звичайного робочого дня, переважно на підвіконні маленької мансарди, що впродовж багатьох років була моєю кімнатою. Як я вже казала, почала її навесні 1904 року, закінчила в жовтні 1905-го.

Відколи моя перша книжка побачила світ, мене почали засипати питаннями: "Чи той-і-той був прототипом того-і-того у вашій книжці?" А за моєю спиною навіть питання не ставлять, а одразу ж стверджують це. Знаю багато людей, які запевняють, що добре знайомі з "прототипами" моїх персонажів. Натомість я ніколи, впродовж багатьох років студіювання людської природи, не зустрічала людини, яку можна б помістити в книжку без жодних змін. Будь-який художник знає, що буквальне відображення живого дає хибне уявлення про предмет. Він мусить вивчати життя, копіюючи придатні голови чи руки, схоплюючи дрібні прикмети персонажів, їхні особисті та ментальні характеристики, "використовуючи дійсність для вдосконалення ідеалу".

Але ідеал, його ідеал мусить бути поза цим і понад цим. Письменник повинен створювати своїх героїв, інакше вони не будуть живими.

Я ніколи не писала своїх персонажів просто з життя, — за одним винятком. Цим винятком була "Пег Бовен" у повісті "Казочниця". Але навіть тоді я змалювала її дуже вільно. У своїх книгах я описувала реальні місця та реальні події. Та я завжди, аж досі, при створенні персонажів повністю покладаюся на силу власної уяви.

Кавендіш до певної міри був "Ейвонлі". "Стежина Закоханих" — це дуже гарна доріжка через ліс на сусідській фермі. Вона з найранніших моїх днів була моїм улюбленим притулком. "Прибережний путівець" справді існує, між

Кавендішем і Растіко. Але "Білий Шлях Зачудування", "Купіль Верболозу" та "Долина Фіалок" були перенесені з моїх іспанських замків[63]. "Озеро Осяйних Вод" мусило б відповідати кавендішському ставку. Але це не так. Я мала на думці ставок у Парк Корнер, трохи нижче будинку дядька Джона Кемпбела. Та думаю, що багато ефектів світлотіні, які я бачила на кавендішському ставку, мимоволі втрапили до опису. Звичка Енн до надавання імен різним місцям була моєю власною давньою звичкою. Я придумувала назви для всіх гарних закутків старої садиби. Пам'ятаю, що були в мене "Країна Фей", "Країна Мрій", "Палац Вербових Котиків", "Безлюдна Земля", "Королівський Затінок" та багато інших. "Джерело Дріад" цілковито вигадане, натомість "Стара Кладка" справжня. Вона служила містком давнішим від мене поколінням і була викручена як черепашка равлика проходженням сотень ніг. У її щілини набилася земля, де вкоренилися і розрослися пишною бахромою трави і папороті. Боки покрив оксамитовий мох, а внизу пропливав потічок — глибокий, ясний, у сонячних зблисках.

Кеті Моріс, уявна подруга Енн, — моя. У нашій вітальні завжди стояв великий сервант, використовуваний як буфет. У його дверцях було по великому овальному склі, які неясно відображали кімнату. Коли я була дуже малою, кожне з моїх відображень у цих скляних дверцях вважала "справжньою людиною". Та, що зліва, звалася Кеті Моріс, справа — Люсі Грей. Не знаю, чому я назвала їх саме так: балада Вордсворта не мала жодного зв'язку з тією останньою, бо я тоді ще її не читала[64]. Я взагалі не пам'ятаю, щоб я свідомо їх називала. Скільки сягає моя пам'ять, Кеті Моріс та Люсі Грей жили у казковій кімнаті позаду серванта. Кеті Моріс була маленькою дівчинкою, подібно до мене, — і я її дуже любила. Могла стояти перед цими дверцями і годинами теревенити з Кеті, розповідаючи і вислухаючи різні таємниці. Особливо мені

подобалося робити це в сутінки, коли запалювали вогонь, а кімната у його відблисках ставала чудом світла й тіні.

Люсі Грей була дорослою та ще й вдовою. Я не любила її так, як Кеті. Вона завжди була сумною і завжди розповідала понурі історії про свої біди, щоб мене розчулити, але я скрупульозно її відвідувала, коли наставала її черга, щоб не поранити почуття Люсі: вона заздрила Кеті, яка теж її не любила. Все це звучить як повна нісенітниця, але не описати, наскільки реальним воно було для мене. Я ніколи не переходила через вітальню, не помахавши рукою моїй Кеті у скляних дверцях на протилежному боці кімнати.

Пам'ятний інцидент із заспокійливими краплями у пирозі трапився, коли я вчителювала у школі в Байдфорді та столувалася в тамтешній методистській плебанії. Якось чарівна господиня приготувала пиріг із листкового тіста, приправивши його заспокійливою мікстурою. Ніколи не забуду його смаку і наших веселощів з цього приводу, бо помилка виявилась аж під час чаювання. Пастор, що пив чай того вечора, був якийсь дивний. З'їв свій шматок пирога до останньої крихти. Мабуть, думав, що це новомодна приправа.

Багато людей казали мені, що їх засмутила смерть Метью у "Зелених Дахах". Я й сама через це шкодую. Якби я заново писала цю книгу, то ще кілька років щадила б Метью. Але, коли я писала "Енн", то вирішила — він мусить померти, щоб Енн мала нагоду для самопожертви. Отож сердега Метью приєднався до довгої процесії привидів, таких частих у моєму літературному минулому.

Ну що ж, урешті моя книга була написана. Залишилося знайти видавця. Я сама віддрукувала її на своїй купленій з других рук машинці, що не друкувала великих літер і губила букву "w", та послала до нового американського видавництва,

яке щойно вирвалося вперед з кількома "бестселерами". Я вирішила, що матиму кращі шанси в новому видавництві, аніж у старому, з уже усталеним списком улюблених авторів. Але нове видавництво швидко відіслало текст назад. Пізніше я послала його до одного зі "старих солідних видавництв" і старе солідне видавництво його відіслало. Тоді я вдалася до трьох "нестарих і ненових" видавництв і всі вони його повернули. Чотири з цих п'яти видавництв додали холодну надруковану на машинці записку про відмову, одне — "вилаялось холодною похвалою". Написало, що: "Наші рецензенти вважають, що ваша повість має певні достоїнства, але недостатні для схвалення".

Це мене викінчило. Я запхнула "Енн" у стару пачку від капелюха і сховала у гардеробній кімнаті, вирішивши, що, коли матиму час, уріжу її до первісних семи розділів. Тоді я б мала непогані шанси одержати за неї тридцять п'ять доларів. А, може, навіть сорок!

Рукопис так і лежав у пачці від капелюха, аж доки я не наткнулася на нього одного зимового дня, порпаючись у речах. Почала гортати аркуші, читаючи то там, то сям. Текст видався мені не таким вже й поганим. "Спробую ще раз", — вирішила я. В результаті через кілька місяців у моєму щоденнику з'явився запис, що книга прийнята. Після цілком зрозумілого тріумфу я написала: "Ця книга може здобути успіх або ні, я написала її з любові, а не через гроші, але часто саме такі книжки є найуспішнішими, — як те, що народжується зі справжньої любові, живе, а те, що конструюється з корисливих міркувань, згасає, ніколи не мавши життя".

"Гаразд, я написала свою книгу! Мрія, що приходила до мене за старою коричневою шкільною лавою, врешті збулася після довгих років важкої праці та змагань. І це виявилося солодким, майже таким солодким, як сама мрія".

Пишучи книгу, я не знала, чи буде вона успішною, та й розраховувала на дуже скромний успіх, порівняно з тим, який випав на її долю. Ніколи я не мріяла, що вона промовлятиме і до молодих, і до літніх. Думала, що читатимуть її –надцятилітні дівчатка, це була єдина аудиторія, яку я сподівалася здобути. Але чоловіки та жінки, які вже були дідусями й бабусями, писали мені, як вони люблять Енн, так само чинили хлопці-школярі. Того ж дня, коли були написані ці слова, до мене прийшов лист від зовсім мені незнайомого дев'ятнадцятилітнього англійського хлопчини, який написав, що "йде на фронт" і хоче сказати мені, "перш ніж піти", як багато означали для нього мої книги, особливо "Енн". Саме у таких листах письменник знаходить винагороду за всі свої жертви і труди.

Отож, Енн була прийнята, але мені довелося ще цілий рік чекати публікації. Тоді, 20 червня 1908 року, я записала у своєму щоденнику:

"Цей день, як сказала б сама Енн, став "епохою в моєму житті". Сьогодні прийшла моя книга, "солоденька новина" від видавців. Щиро зізнаюся, що для мене то була горда, прекрасна і хвилююча мить. Тримаю в руках матеріальне втілення всіх моїх мрій і сподівань, амбіцій та зусиль усього мого свідомого життя, — мою першу книжку. Це невелика книжка, але моя, моя, створена мною".

Я отримала сотні листів з усього світу, що стосувалися Енн. Більше десятка з них були адресовані не мені, а "місс Енн Ширлі, Зелені Дахи, Ейвонлі, Острів Принца Едварда". Писали їх маленькі дівчатка, які так зворушливо вірили в реальне існування Енн з плоті та крові, що мені ненависною була сама думка зруйнувати цю віру. Деякі з цих листів були рішуче кумедними. Один починався вражаюче: "Мій дорогий давно втрачений дядечку", авторка листа запевняла, що я — її дядько

Лайонел, який, схоже, зник багато років тому. Благала мене відповісти "люблячій племінниці" і пояснити причину мого довгого мовчання. Кілька людей написало мені, що з їхнього життя можна б зробити дуже цікаві повісті, — якщо я їх писатиму і поділюся з ними прибутком, то вони нададуть мені "факти"!

Я відповіла лише на один такий лист, бо молодий чоловік, що його надіслав, вклав марку для відповіді. Так делікатно, як тільки могла, я пояснила, що не потребую матеріалу, бо вже заплановані книги вимагають не менше десяти років для їх написання. Він відповів, що дуже терплячий і радо чекатиме десять років, а тоді напише знову. Якщо моя уява підупаде, я завжди можу розраховувати на те, що молодий чоловік називав "прецікавою історією життя"!

"Зелені Дахи" були перекладені шведською і голландською мовами[65]. Мій примірник шведського видання завжди дарує мені неоціненні вибухи сміху. На обкладинці зображена постать Енн у повний зріст, у капелюшку від сонця, а волосся її буквально сліпуче-червоне!

* * *

З публікацією "Зелених Дахів" моя боротьба за визнання закінчилася перемогою. Від того часу я надрукувала шість повістей. "Енн із Ейвонлі" вийшла 1909-го року, потім, 1910-го, "Кілмені з Саду". Насправді ця повість була написана за кілька років до "Зелених Дахів" і з'являлася по частинах у американському журналі, під іншою назвою. Тому премудрі оглядачі неабияк мене тішили, запевняючи, що ця книга показує "згубний вплив популярності й успіху" на її стиль та сюжет!

"Казочниця" була написана 1910-го року, опублікована 1911-го. Це була остання книга, яку я написала в своєму старому домі біля мансардного вікна, де я провела стільки щасливих годин творіння. З усіх написаних мною книг це моя улюблена, вона дала мені найбільше задоволення від написання, її персонажі та пейзажі видаються мені найбільш реальними. Натомість усі діти в книжці вифантазувані. Старий "сад Кінгів" поєднує риси нашого старого кавендішського саду та саду в Парк Корнері. "Пег Бовен" була навіяна напівбожевільною жінкою, схожою на циганку, що впродовж багатьох років вешталася островом і була пострахом мого дитинства. Нас, дітей, завжди лякали, що, коли ми не будемо хорошими, Пег нас забере. Це залякування не чинило нас кращими, лише нещасними.

Насправді сердешна Пег була геть безневинною, якщо тільки ніхто її не дражнив. Отоді вона лютилася і ставала доволі мстивою. Взимку вона жила у маленькій хатині в лісі, але як тільки наставала весна, спокуса відкритих доріг виявлялася для неї надто сильною і вона перетворювалась на волоцюгу, якою й зоставалася аж до повернення зимових снігів. Була відомою майже на всьому острові. Ходила босоніж і простоволоса, палила люльку та розповідала незвичайні історії про свої пригоди в різних місцях. Час від часу приходила до церкви, безтурботно маршируючи проходом до чільного місця. Ніколи не надягала капелюха ані взуття, але, коли хотіла бути гран-дамою, то пудрила обличчя, руки й ноги борошном!

Як я вже писала раніше, історія Ненсі та Бетті Шерман ґрунтується на фактах. Історія капітана "Фанні" теж. Її героїня ще живе, принаймні, була живою кілька років тому і зберегла більшу частину краси, яка скорила колись капітанове серце. "Синя скриня Рейчел Ворд" — ще одна "справжня історія". "Рейчел Ворд" була Еліза Монтгомері, двоюрідна сестра мого батька, яка померла в Торонто кілька років тому. Синя скриня

стояла на кухні Джона Кемпбелла, в домі у Парк Корнері, від 1849-го року аж до її смерті. Ми, діти, часто чули цю історію та розмірковували і мріяли про вміст скрині, коли сиділи на ній, роблячи уроки або перекушуючи перед сном.

* * *

Взимку 1911-го року бабуся Макнейл померла у віці 87 років, а старий будинок знесли. До липня я зоставався в Парк-Корнер, а 5 липня вийшла заміж. Двома днями пізніше ми з чоловіком відпливли з Монреалю на "Мегантіку" в подорож до Британських островів. Ще одна "здійснена мрія", бо я завжди хотіла відвідати старий край моїх предків. Можуть виявитися цікавими кілька витягів із подорожнього щоденника.

Глазго, 20 липня 1912 р.

В четвер пополудні ми вибралися на екскурсію до Обану[66], Стаффи та Йони[67]. До Обану поїхали поїздом, пейзажі прегарні, особливо довкола Лох Ейв[68], з руїнами замку. Гарно, так! А все-таки, ніде ні в Англії, ні в Шотландії я не бачила нічого гарнішого за те, що могла побачити будь-якого вечора в себе вдома, стоячи на "старому церковному пагорбі" та дивлячись вдалину на мис Нью-Лондон. Щоправда, у нас немає ні зруйнованих замків, ні століть романтики за ними.

Обан — це мальовниче містечко, прикрашене будинками, що облямовують узбережжя гавані, з лісистими горами, які здіймаються за ним. Наступного ранку ми попливли вітрильником до Йони. Був типовий шотландський день, то яскраво світить сонце, то дощ і туман. Кілька годин я дуже тішилася плаванням під вітрилами. Дикий грізний пейзаж мису, бухти, острова та похмурої гори — і все це, звичайно,

всіяне зруйнованими, оброслими плющем замками, — постійно чергувався з панорамою цікавих місць, заселених тінями минулого.

Ще в нас на борту була Куківська[69] компанія французьких туристів. Тарахкотіли без угаву. Серед них був один вродливий літній чоловік із приємним бронзовим обличчям та мерехтливими чорними очима, який, схоже, грав першу скрипку в цій компанії. Вони знову і знову заводили суперечку, а, коли аргументи досягли певного рівня інтенсивності, він зірвався на ноги і засперечався з іншими, різко розмахуючи в повітрі руками, парасолькою і путівником, якнайавторитетніше задаючи тон і моду.

Після полудня я почала втрачати інтерес до всього. Руїни замку, що здіймалися на горі, білий потік, примари і французькі туристи загубили свій чар. Вранці я дуже хвилювалася, бо чула, що море може бути надто неспокійним для зупинки на Стаффі, а я хотіла побачити Фінгалову печеру[70]. Але тепер я ані найменшою мірою не переймалася Фінгаловою печерою чи будь-якою іншою земною річчю. Вперше в житті мене жахливо загойдало.

Корабель дійсно зупинився біля Стаффи і два заповнені човни попливли до берега. Але я пропустила цю нагоду. І що ж мене стримало? Не злякали мене хвилі, не дощ мене зборов, а морська хвороба!

Але корабель все ще стояв, а мені стало краще. До того часу човни повернулися і вирушили вдруге, а я почувалася досить добре і мені знову видалося дуже важливим побачити Фінгалову печеру. Я радісно сіла в човен і була разом з іншими повезена на берег до печери Кламшелл-кейв. Звідти ми мусили пройти відстань, яка видавалася страшенно довгою, але насправді, як я думаю, була не довшою за чверть милі, — над

мокрими слизькими базальтовими колонами, що облямовують берег. У найнебезпечніших місцях вздовж скель натягнуті мотузки. Оскільки в дитинстві я часто видряпувалась на кавендішські скелі, то й тут вилазила добре і навіть заслужила на комплімент від суворого провідника, але дехто з туристів небезпечно послизався. Ніколи не забуду крику та незграбних рухів раніше згаданого старого француза.

Проте ніхто не впав, ми нарешті опинилися у Фінгаловій печері і були винагороджені за всі наші зусилля.

Це найчудовіше і найвеличніше місце, схоже на величезний готичний собор. Важко повірити, що воно було створене лише примхою природи. Думаю, що всі там відчули побожний настрій; навіть невгамовні французькі туристи на якийсь час замовкли. Коли я стояла і слухала глибоке відлуння хвиль, з глибин моєї пам'яті спливли слова Писання: "Пробуваю Я на Височині та в святині[71]". І здавалося мені, що я стою у справжньому нерукотворному храмі Всевишнього.

Ми попливли до Йони і вийшли там на коротку квапливу й хаотичну екскурсію. Йона цікава як місце служіння Св.Колумби. Його древня церква усе ще там стоїть. Мене найбільше цікавило місце поховання давніх шотландських королів, кажуть, що близько шестидесяти, закінчуючи Дунканом, убитим Макбетом. Ці воїни давнини були поховані дуже просто. Лежать на острівному цвинтарі під сірим небом. "Ні легендарна урна, ані натхненний бюст[72]" не позначають місця їхнього спочинку. Кожна могила просто покрита плитою стертого різьбленого каменю. Але вони не сплять у тиші, заколисує їх вічне наспівування довколишніх хвиль.

Мені хотілося б провести на Йоні кілька днів, блукаючи довкола заселених привидами руїн і знайомлячись з їхніми химерними мешканцями. Поспішний хаотичний огляд таких

місць у компанії балакучих натовпів туристів приносить мало задоволення. Мушу бути сама або з кількома "порідненими душами", щоб мріяти, роздумувати і повертати до життя чоловіків та жінок, які колись тут мешкали і прославили це місце.

Вчора ми повернулися до Глазго морем і були пересичені пейзажами. Коли ми дісталися готелю, я була дуже втомленою. Але втома відійшла від мене, як тільки я побачила листи з дому. Як добре вони смакували в чужому краї! Перекинули міст через океан і я побачила пагорби Кавендіша та зелений морок кленового гаю у Парк Корнер. Ах, Старий Світ прекрасний, але батьківщина найкраща.

30 липня 1912 р.

Готель Роял, Принц-стріт, Единбург

У понеділок ми вирушили до Ейру[73] з Куківським гідом. Зазвичай ми не любимо Куківських компаній і намагаємося подорожувати самі. Але ця подорож була приємною, бо, окрім нас, було лише двоє туристів і вони були канадцями — містер і місіс Т. з Онтаріо. Ми мали дуже приємного гіда. Дві речі зменшили наше задоволення від цього дня: його частину не вщухав дощ, а я страждала на невралгію. Та, попри обидві ці прикроості, я тішилася, що наша дорога веде нас туди, де "що ступиш, там земля священна[74]". Ми побачили скромну малу низьку кімнату, де колись син орендаря[75] народився "королем з Божого права" і оглянули руїни старої церкви Олловей Кірк, які назавжди стали класичними завдяки пригодам Тем о'Шентера[76].

Потім ми пішли до пам'ятника Бернсу, бо він був у списку "визначних місць" і гід мусив виконати свій обов'язок перед

нами. Мене геть не цікавлять пам'ятники. Жахливо мене нудять. Але в цьому пам'ятнику зацікавили мене дві речі: пасмо ясного волосся Марії Верховинки[77] і Біблія, на якій вони з Бернсом принесли клятви на своєму останньому побаченні. Сердешна лагідна Марія Верховинка! Не думаю, що вона була чимось більшим, аніж гарненька дівчина з маленького села, не гарніша і не привабливіша за тисячі інших дівчат, які жили й померли, якщо й не бувши неоплаканими, то все ж непрославленими і непоміченими. Але великий геній осяяв її ореолом своєї любові і ось! — вона стала однією з безсмертних, однією з прекрасних дам старих романів, і її вічно пам'ятатимуть завдяки чоловікові, що її кохав. Належить до грона Лаури й Беатріче, Стелли[78], Лукасти[79], Джулії[80] і невідомої дами з сонету Арвера[81].

В середу ми поїхали до Троссачу[82]. Це була одна з подорожей, про які я мріяла усе своє життя, а принаймні відтоді, як прочитала "Даму озера[83]" у шкільні дні. Сидячи за своєю старою шкільною партою, я поринала у мрії, уявляючи собі панораму пагорбів, озер і ущелин, де жила Еллен, де блукав Фіц-Джеймс, а Родерік Ду плекав думки понурі, як грозова хмара над пагорбами Верховини[84]. І я пообіцяла собі, що, коли мій корабель припливе сюди, я обов'язково піду і все огляну.

Ми підпливли по Лох Ломонд[85] до Інверснейду[86], а тоді взяли карету для п'ятимильної поїздки до Лох Катрін. З усіх засобів пересування, якими я користувалася, карета подобається мені найбільше. Вона б'є автомобілі по всіх пунктах. Невдовзі ми добралися до Стронахлахар, яке, попри своє жахливе ім'я, є дуже вишуканою місцевістю, а потім попливли по Лох Катрін до троссачського пірсу.

Не можу вирішити, розчарувало мене Лох Катрін чи ні. Думаю, що так, трішки. Все було таким прекрасним, як і в моїх

мріях, але це не було моє Лох Катрін, не зовсім те саме, що Лох Катрін моїх "іспанських замків". І ця різниця мене обурювала, як могли б обурювати зміни в домі дитинства, коли повертаєшся туди після довгих років розлуки.

Нижня частина озера рішуче менша, ніж я це собі уявляла з поеми. Знаменитий "Срібний берег" нині виглядає убого. Відколи у Глазго збудували водопровід, вода в озері піднялася на кілька футів і покрила "берег в камінчиках, білих, мов сніг[87]". Кілька з них я взяла з собою на пам'ять. Але думаю, що в моїй уяві залишиться власна географія "Дами озера". Вона мені подобається більше за справжню.

Ми поїхали каретою через Троссач до троссачського готелю. Троссач розкішний, великий і, можливо, до того, як проклали тут дорогу, від був доволі диким, особливо з точки зору мандрівника, якого в дорозі застала ніч і який мав дуже вагомі підстави побоюватись "верховинських грабіжників". Але це далеко не дикий, розколотий, крутосхилий яр моєї уяви. Це не той Троссач, де я так часто блукала разом із Фіц-Джеймсом.

Готель збудовано у прегарному місці, на березі озера Лох Ахрей.

"Де ми знайдем в краю чужім

Самотнє озеро і берег такий милий?[88]"

Але Лох Ахрей теж менший, аніж я очікувала. Ввечері ми прогулювалися по Бриг о'Тарк[89], збираючи дзвіночки вересу та еріки[90]. Шотландський верес, без сумніву, наймиліша річ у світі! Він видається самим втіленням романтики старої Шотландії.

Наступного ранку ми під сильним дощем рушили на прогулянку через Троссач до Лох Катрін і найняли весляра, щоб він обвіз нас довкола острова Еллен. Думаю, мені не сподобалося, бо цей острівець теж не був таким, як я собі вимріяла. Я відчула дурне розчарування.

Натомість Бен Вені[91] не розчарувала мене. Гора домінує над пейзажем. Куди б ми не йшли, звідусіль було видно Бен Вені, похмуру і масивну, з вінком хмар довкола її "покритої інеєм вершини". Дуже мені шкода, що вечір, який ми там провели, був таким мокрим. Я мала б полюбити захід сонця над Бен Вені.

6 серпня 1912

Минулого понеділка ми поїхали поїздом до Мелроузу[92], а потім ще екіпажем шість миль найпрекраснішою дорогою до Ебботсфорду[93]. Хоча ми вибралися туди самостійно, все ж не могли позбутися Куківської екскурсії і це доволі попсувало нам день. Але пейзаж уздовж дороги пречудовий, ми побачили Ейлдонське узгір'я, якимись чарами розколоте на три частини. Ебботсфорд дуже цікаве, переповнене пам'ятками, над якими я хотіла б помріяти в самотності. Але це неможливо. Кімнати були переповнені галасливими туристами, до яких промовляв говіркий гід. Цікаво, чи Вальтер Скотт міг би подумати, що його домом бігатимуть орди цікавих екскурсантів.

З Ебботсфорду ми поїхали до Драйберга, де похований Вальтер Скотт. Як тільки нам вдалося вирватися від "Кука", ми вдвічі сильніше насолоджувалися величними руїнами. Пізніше повернулися до Мелроузу і оглянули тамтешні руїни абатства. Ми не могли піти за порадою Скотта, — хоча мені ніколи не вдалося повірити, що він сам таке робив, — і оглянути руїни при світлі місяця. Але і в цьому м'якому, золотисто-сірому вечірньому світлі все виглядало достатньо гарним, гарним і

сумним, з маленькими квітками-дзвониками, що обросли зруйноване подвір'я і старі могили. Вважається, що тут похований Майкл Скотт[94], а ще там поховане серце Роберта Брюса і, без сумніву, спочиває воно так само спокійно, як коли б, згідно з його бажанням, було поховане у Святій Землі.

У Мелроузі досі зберігся чудово зроблений барельєф, а маленька рука над однією з арок видається прегарною. Що за прекрасна жіноча ручка була вирізана з твердого каменя? Невідомо, але думаю, що то витвір закоханого. В середу ми поїхали до Інвернессу[95], але по дорозі зупинилися, щоб відвідати Кіррімюре, "Трамз" із творів Баррі. Зокрема, я хотіла побачити "Ден", де сентиментальний Томмі[96] і його приятелі влаштовували свої чудові гулянки. Це прелюбе місце. Одна деталь змусила мене почутися як удома, — дороги, що їх Баррі називає "рожевими", але вони яскраво-червоні, як наші острівні дороги. Мені здалося, що я блукаю в лісі біля Стежини Закоханих.

З усіх місць, які ми відвідали в Шотландії, Інвернесс мені сподобався найбільше. Хоча це лише невелике сіре місто, але довколишній пейзаж чудовий.

У вечір нашого прибуття ми їхали в бік Каледону і це була подорож, яку я назавжди запам'ятаю як чисте задоволення. Дорога була напрочуд гарною і нам пощастило на доброго старого візника, що знав усі історії та легенди і розповідав їх розкішною шотландською говіркою.

Наступного дня ми відвідали Томнахюріх, знаменитий цвинтар Інвернессу. Він заслуговує своєї слави. Я певна, що це найгарніший цвинтар на світі. Розміщений на великому пагорбі, що має форму досконалого конуса і густо покритий деревами. Його назва походить від гельського слова, що означає "пагорб фей", і, звичайно, колись він мусив бути місцем зустрічей

мешканців казкового королівства та місцем бенкетів Титанії. Побачений вечірньою порою, на тлі заходу сонця, він здається справжнім форпостом Землі Старих Легенд.

Каледонським каналом ми повернулися до Форт-Вільяму, а там сіли на поїзд. Захід сонця в горах уздовж нашої дороги був надзвичайним. Якби я доволі довго жила поблизу гір, то навчилася б їх любити майже так само, як я люблю море.

13 серпня 1912 р.

Минулого понеділка ми відвідали Рослінську каплицю[97], чудово збережений зразок готичного стилю. Це каплиця зі Скоттової балади "Прекрасна Розабел".

Здавалось, вся каплиця у вогні,

Де рослінські вожді лежать без трун.[98]

В середу ми залишили Единбург і рушили до Аллоа[99], щоб відвідати друзів. У четвер ми "зробили" Доллар Глен. Я ніколи не чула про цю місцевість, доки містер М. із Аллоа не розповів нам, що це одне з найдикіших і найвеличніших місць, які можна побачити в Шотландії. Якби Скотт торкнувся його своїм генієм, то воно було б таким самим славним, як Троссач. Справді, воно у значною мірою таке, яким мені видавався Троссач. Доллар Глен схожий на глибоку рану, що розтяла саме серце гори.

В п'ятницю — Стірлінг і Аббей Крейг, місця, просякнуті романтикою. Вчора ми приїхали до Бервіка, щоб провести тиждень у краю "Марміона[100]". Містер і місіс М. приїхали з нами. Бервік — найдивніше, найдревніше старе місто. Оскільки ми живемо у Спіттал-сейд, то, коли хочемо кудись піти, мусимо

переправитися через річку, наймаючи одного з півдюжини старих перевізників, які дають човни напрокат. Минулого вечора ми вийшли прогулятися Спітталською набережною при світлі місяця. Було гарно, але не так, як на кавендішському узбережжі, що змусило мене гірко сумувати за домом.

Карлайл, 20 серпня

Мимоволі проводимо неділю у Карлайлі, — не могли вирушити в дальшу подорож минулого вечора через великий залізничний страйк, що паралізує Британію вже впродовж тижня. У Бервіку ми від цього не страждали, бо й не помітили. Послали зовнішній світ подалі та жили в царстві романтики, де єдиними бажаними засобами сполучення були пороми і конячі ноги.

Минулого понеділка ми вибралися на Святий Острів та оглянули руїни старого абатства, яке було декорацією сцени смерті Констанс де Беверлі у "Марміоні". Плавання під вітрилами до Святого Острова було приємним, але повернення додому дуже від нього відрізнялося. Було досить бурхливо і наш безталанний кораблик кидало і крутило. Обидва наші джентльмени були такими знесиленими, що мусили тимчасово зійти зі сцени, натомість міс А. та я лише завдяки величезним вольовим зусиллям уникли капітуляції. Думаю, ми б менше страждали, якби теж дозволили собі піти!

На щастя, морська хвороба не смертельна і наступного дня усі ми були готовими до відвідин замку Норем, вельми поруйнованої руїни.

Тут повсюди росте маленька синя квіточка, якої я досі не бачила ніде, крім саду перед старим кавендішським домом. Прабабка Вулнер привезла її з Англії. Охопило мене дивне

змішане почуття болю і задоволення, коли я побачила, як вона росте довкола старого шотландського замку, що, здається, повністю належить іншим часам та іншому життєвому ладу. Від Нолрему ми рушили до Лейдікерку, а звідти назад до Твіду[101]. Втомившись, ми сідали на берег річки і снили сни. Чи ж можна зустріти краще місце для снів, аніж береги Твіду в пору сутінків?

Наступного дня ми рушили до Флоддену[102]. З якихсь ірраціональних причин мене охопило розчарування — все було таким спокійним, жнивним та сільськогосподарським. Почувалася скривдженою, наче я могла очікувати наяву побачити середньовічну битву.

У четвер пополудні ми влаштували чудову невеличку мандрівку до Гомкліф Глен і його спорожнілого старого млина. Він міг би бути декорацією для історії з привидами. В глибині балки ми знайшли зарості ялини, що аж обтікала живицею, — першою живицею, яку я побачила, залишивши дім. Ялинова живиця і втіха з її збирання, здається, зовсім невідомі в Шотландії. Ми витратили півгодини на збирання живиці. Мені й моєму чоловікові вона смакувала напрочуд, але ні містер М., ні міс А. не вподобали її смаку, заявивши, що вона "гірка".

Йорк, Англія

27 серпня 1912 р.

Минулого понеділка ми поїхали до Кесвіка[103] і залишалися там до четверга. Неможливо переоцінити красу Озерного Краю.

І навіть найгордіше із сердець

Усе життя втішалося би тут.[104]

А ще він так пов'язаний із багатьма кращими творами англійської літератури. Здається, сам дух Вордсворта відвідує ці зачаровані долини, ці дикі ущелини, ці чаклунські озера.

В понеділок після обіду ми взяли повіз, щоб об'їхати довкола озера Дервентвотер. Все було прекрасним. Особливо цікаве місце — скеля Кастл Рок, що виступає як магічний замок св.Іоанна у "Трієрменських зашлюбинах" В.Скотта. Є, начебто, єдине місце, з якого схожість із замком дуже впадає в очі, але нам не пощастило побачити його з цього місця.

У вівторок ми поїхали до озера Беттермір; в середу об'їхали в автомобілі вісім миль довкола озера Віндермір. Деякі з величезних скель на гірських вершинах мають вельми своєрідну форму. Одна з них називається "Дама, що грає на органі". Вона знаходиться на самісінькій вершині величної гори і справді з одного пункту виглядає наче жінка, що сидить при величезному органі. Хай там як, вона полонила мою уяву і я сплела довкола неї сотні фантазій. Хто та музи́ка, що вічно сидить біля свого грандіозного інструменту? А які чудові мелодії вона грала на ньому, коли дули на неї вітри з небес, бурі гриміли в горах, а високі зорі зупинялися, щоб її послухати?

Того ж вечора ми вибралися до "друїдського кругу", кільця з великих пагорбів на вершині пагорба, де, як вважається, в давнину був храм Сонця.

Ніщо з досі побаченого не справило на мене такого яскравого враження, як це. Величне місце. Пагорб повністю оточений кільцем із найславніших гір Озерного краю, одними з яких є Гелвелін та Скіддо, і їхня маєстатичність аж пригнічує.

Безперечно, ці древні сонцепоклонники вміли вибирати місце. Стояти тут увечері, при заході сонця, у храмі згаслої релігії, серед збору споконвічних гір і уявляти собі, можливо, темні та криваві ритуали, що колись там влаштовувалися, — це був незабутній досвід.

У п'ятницю ми приїхали до Йорка, насамперед щоб побачити прекрасний кафедральний собор[105]. Він величний, мрія про красу, втілена в камінь.

Вчора пополудні я стала гордою і щасливою власницею пари китайських порцелянових песиків!

Я ганялася за такими песиками по всій Англії та Шотландії. Коли я ще маленькою дівчинкою відвідувала дідуся Монтгомері, то вирішила, що найбільш захопливою річчю була пара порцелянових песиків, які завжди сиділи у вітальні на камінній дошці. Вони були білими, геть-усі в зелених цятках. Батько казав мені, що вони, почувши, як годинник дванадцятьма ударами відбиває північ, щоразу зістрибують на килимок перед каміном і гавкають. Моїм найзаповітнішим бажанням було не спати до півночі та стати свідком цього видовища. Подумки я вважала дорослих жорстокими, коли вони мені це забороняли. Зрештою, я довідалася — не пам'ятаю, яким чином, — що песики нічого такого не роблять. Дуже була цим розчарована, але ще більше засмутилася з відкриття, що батько сказав мені неправду. Але він відновив мою віру в справедливість, зазначивши, — він же сказав, що песики тільки тоді зістрибують, коли почують бій годинника. А порцелянові песики не можуть чути!

Я завжди прагнула мати пару подібних песиків, а, оскільки ті були куплені в Лондоні, сподівалася, приїхавши сюди, що знайду таких. Отож відвідувала антикварні магазини у кожному місці, де б я не була. Проте, — аж до вчорашнього

дня, — безуспішно. Щоб бути точною, собак було вдосталь, але не таких, яких я шукала. Було багато чорноцяткових та червоноцяткових песиків, але не аристократичних зеленоцяткових.

Вчора у маленькій антикварній крамничці поряд із величним собором я знайшла пару премилих песиків і одразу ж їх ухопила. Щоб упевнитися — вони не мають зелених цяток. Раса зеленоцяткових песиків, схоже, вимерла. Але моя пара має прекрасні золоті цятки, а ще ці песики значно більші, аніж старі з Парк Корнер. Їм більше ста років і, сподіваюся, вони головуватимуть між моїх ларів і пенатів із належною гідністю та повагою.

Рассел-готель, Лондон,

18 вересня 1912 р.

Так багато всього набралося за останні два тижні, що я радше почуваюся ментально перегодованою. Але, коли час обмежений, кількість визначних місць необмежена, то що робити знесиленим мандрівникам? Британський музей, Тауер, Вестмінстерське абатство, Кришталевий палац, Замок Кенілворт, шекспірівські місця, Гемптон Корт, Солсбері і Стоунхендж, Віндзор і Парки і Сади!

Наш готель міститься на Рассел-сквер, притулок численних персонажів "Ярмарку марнославства[106]". Здається, що ось-ось побачиш, як Емілія виглядає з вікна, очікуючи Джорджа, або ж, можливо, це Беккі спостерігає за Джозефом.

Наше пообіддя у Замку Кенілворт було захоплюючим. Звичайно, нам мусили нав'язати гіда, але мені пощастило загубити його і блукати по закутках романтики на самотині. Я

бачила Кенілворт у розквіті його слави, коли честолюбний Лестер розважав гордовиту Єлизавету. Уявляла собі бідолашну Емі Робсарт, яка боязко скрадається в залах, де повинна б царювати, як Володарка. Вони юрбою з'явилися з минулого, ці веселі постаті давніх часів, що жили, ненавиділи, інтригували, — як колись.

Минулого четверга ми пішли оглянути церкву Темпл, де похований Олівер Ґолдсміт[107] Церква — гарна стара місцина у зеленому сквері, — мирному й тихому, як кавендішська дорога, хоча саме за його межами гомонить Фліт-стріт. Але, згадуючи цей сквер, я думатиму не про химерну стару церкву і не про могилу бідного Нолла. Ні, моїм спогадом буде найчарівніший і найбільш джентльменський котик із вишуканими манерами, який вийшов з одного із домів та йшов через площу назустріч нам. Він був великим, гарним, шляхетним і, як можна було побачити з пів погляду, належав до касти Вер де Вер. Коли я його погладила, напрочуд мелодійно муркав і терся до моїх черевиків, так, наче б ми були давніми знайомими — можливо, в іншому житті. Дев'ять з десяти котів настирливо супроводжували б нас до могили Олівера і, можливо, їх важко було б позбутися. Маркіз Карабас — інша річ. Він сів собі і чекав, доки ми пішли, оглянули могилу і повернулися до нього. Тоді він устав, прийняв наше прощальне погладжування, привітно змахнув хвостом і поважно пішов до дверей, з яких і вийшов, у найкращий можливий спосіб прийнявши гостей своїх володінь. Дійсно, він подарував світові упевненість кота!

Наступного четверга ми пливемо додому через Адріатику. Я рада, бо вже перенасичена оглядинням визначних місць. Тепер я хочу повернутися до Канади і зібрати докупи моїх розметаних домашніх богів для нового посвячення.

* * *

Оскільки мій чоловік був пастором у конгрегації Онтаріо, я покинула Острів Принца Едварда і переїхала до Онтаріо. З часу шлюбу я опублікувала чотири книжки: "Ейвонлейські хроніки", "Золота дорога", "Енн з Острова" і "Вартового" — ця остання є збіркою віршів.

"Альпійська стежина" була пройдена — після багатьох років важкої праці та зусиль. Це було нелегке сходження, але навіть подолання найскладніших її частин дарувало насолоду й енергію, відому тільки тим, хто прагне до вершин.

"Той коронований безсмертям, хто слухняно йде

Туди, де кличуть голоси з висот"[108]

Правда, щира правда! Ми мусимо "слухняно йти" за нашими "голосами з небес", — попри гіркі страждання і розчарування, і темряву, попри сумніви й невіру, через долини приниження і понад чудовими пагорбами, красоти яких відволікатимуть нас від наших прагнень, завжди і всюди ми мусимо слухняно йти, щоб дістатися до "далекого божественного чину[109]" і звідти дивитися на надземні шпилі нашого Граду Сповнення Обітниць.

1

Тирлич — гірська квітуча рослина.

2

"Compassed by the inviolate sea" — рядок із поезії Альфреда Теннісона "Присвята королеві".

3

"A haunt of ancient Peace" — рядок із поезії Альфреда Теніссона "Палац мистецтв".

4

Цей епізод був використаний письменницею у повісті "Емілі з Молодика".

5

"Казочниця" — "The Story Girl" — повість Л.М.Монтгомері.

6

United Empire Loyalists — прибічники об'єднаної імперії. Американські колоністи, які були на боці Британії під час Американської революції (1775-1783р.)

7

Бедек — Bedeque — місцевість на Острові Принца Едварда.

8

В оригіналі герой повісті їздив у cutter — двомісних санях, а його прототип — у звичайних старих санках.

Зміст відповідного епізоду повісті "Казочниця" такий: Нейл їде освідчуватись Ненсі, але Девід хитрощами його затримує і сам одружується з дівчиною. Коли ж розлючений Нейл приїхав з'ясовувати стосунки, сестра Ненсі, Бетті, запропонувала йому шлюб і він погодився.

9

Аргайл — історична область на заході Шотландії.

10

"Saw Ye My Wee Thing?", "I Lo'ed Ne'er a Laddie but Ane", "Come under my plaidie" — поезії Гектора Макнейла.

11

Теж було використано у "Емілі…".

12

Томас Гуд (Thomas Hood) (нар. 23 травня 1799, Лондон — пом. 3 травня 1845, Лондон) — англійський поет, гуморист та сатирик.

13

To know I'm farther off from heav'n

Than when I was a boy.

Знаю, що тепер я далі від Небес,

Аніж коли я був хлопцем.

14

Closer is He than breathing, and nearer than hands and feet.

Рядок із поезії Альфреда Теннісона "Найвищий пантеїзм".

15

"А дванадцять брам то дванадцять перлин, і кожна брама зокрема була з однієї перлини. А вулиці міста щире золото, прозорі, як скло". (Об'явлення 21:21, переклад Ів. Огієнка). Опис Раю.

16

Кінги — родина, до якої належали герої "Казочниці".

17

"Сам один Я чавило топтав" — Ісайя, 63:3, переклад Ів. Огієнка.

18

Згадуються у Діях Апостолів, 3:2. "Його садовили щоденно в воротях храму, що Красними звалися, просити милостині від тих, хто до храму йшов". (Переклад Ів. Огієнка).

19

Письменниця використала цю пригоду для одного з епізодів повісті "Діти з Долини Райдуг" ("Rainbow Valley")

20

"There's nothing that keeps its youth,

So far as I know, but a tree and truth."

Олівер Венделл Голмс (нар.8 березня 1841, Бостон — пом.6 березня 1935, Вашингтон) — американський теоретик та філософ права, судовий діяч, голова Верховного суду США, відомий також своїми численними афоризмами.

21

"The Land of Dreams" — поезія Вільяма Блейка (1757–1827).

22

Самюель Плімсолл (1824-1898) — британський політик і громадський діяч. "Білль Плімсолла" визначав мінімальну безпечну висоту надводної частини борту для різних типів суден.

23

Гурон — озеро у Канаді та США.

24

Кліф — обрив морського берега.

25

Індійське Повстання (сипайське повстання) — повстання індійських солдатів проти жорстокої колоніальної політики британців у 1857–1859 роках

26

"The Chambered Nautilus" — поезія Олівера Венделла Голмса.

27

"Build thee more stately mansions, O my soul" — рядок із раніше згаданої поезії Голмса.

28

"Leaving thine outgrown shell by life's unresting sea" — "Залишаючи свою перерослу скойку для життя невтомного моря" — радок із раніше згаданої поезії Голмса.

29

Мерценарія — їстівні двостулкові молюски.

30

"Золота дорога" — "The Golden Road", повість Л.М.Монтгомері, продовження "Казочниці".

31

Перед 1 Світовою війною. Ці спогади писалися у 1917 році.

32

В оригіналі Catkin and Pussy willow — Кошеня (або Вільхова Сережка) і Вербовий Котик.

33

Дещо змінена цитата зі Святого Письма: "Тому то, як через одного чоловіка ввійшов до світу гріх, а гріхом смерть, так прийшла й смерть у всіх людей через те, що всі згрішили". (До Римлян, 5:12, переклад Ів.Огієнка).

34

Неділя, коли Святе Причастя є особливо урочистим. Протестантська церква відзначає це свято у другій неділі липня.

35

"'Twas on that night when doomed to know" — рядки з церковного гімну 18-го століття.

36

Короткі уривки зі Святого Письма, вибрані для недільної школи.

37

Запозичено з книги "Енн із зелених Дахів" у перекладі Анни Вовченко. В оригіналі цей переспів виглядає так:

"Quick as the slaughtered squadrons fell

In Midian's evil day."

Дослівно: "Швидкий, як винищення натовпу (ворогів) у злий день мідіян".

38

Thoughts that lay too deep for tears . Неточна цитата з поезії "Ода до безсмертних спогадів раннього дитинства" Вільяма Вордсворта /"Thoughts that do often lie too deep for tears"./

39

"Godey's Lady's Book" — журнал, що виходив у Філадельфії в XIX ст. Його видавав американський журналіст Луїс Антуан Годей.

40

"the glory that was Greece and the grandeur that was Rome" — рядки з вірша Е.А.По "До Єлени".

41

"Роб Рой" — історичний роман В.Скотта.

42

"Записки Піквікського клубу" — гумористичний роман Ч.Діккенса.

43

"Заноні" — містичний роман англійського письменника Едварда Бульвер-Літтона.

44

Джон Грінліф Вітьєр (1807-1892) — американський поет.

45

"Мандрівка Пілігрима в небесну країну" — твір англійської релігійної літератури, написаний письменником і проповідником Джоном Буньяном.

46

Джеймс Едвард Талмейдж (1862-1933) — американський релігійний діяч та вчений.

47

"Юна апостолка або пам'яті Анзонети Петерс" — популярна релігійна книга авторства Дж.А. Кларка.

48

Як пам'ятають читачі "Емілі з Молодого Місяця", саме таке і трапилося героїні — коли вона, за прикладом Анзонети, спробувала відповідати строфою з псалму, навіть добра тітонька Лора вирішила, що дитина збожеволіла.

49

Джордж Вайтфільд (1714-1770) — англійський проповідник, один із засновників церкви методистів.

50

Цитата з Л.Керрола, означає "все, що завгодно". Була використана О.Генрі як назва найпопулярнішої його книги.

51

Джеймс Томсон (1700-1748) — англійський письменник, автор британського національного гімну "Прав, Британіє". "Пори року" — головний його твір.

52

Навчальний заклад у Галіфаксі, заснований 1818 року пізнішим губернатором Британської Канади, Джорджем Рамсі, дев'ятим графом Далхавзі.

53

Munsey's Magazine — американський журнал, заснований Френком Мансі.

54

Personals — характерна для американських газет рубрика, що містить скандальну хроніку, якісь відмості з життя знаних осіб або приватні оголошення.

55

"Delineator" — американський жіночий журнал. Крім викройок та моделей одягу, публікував також оповідання.

56

"Smart Set" — американський літературний журнал.

57

Пізніше авторка подарує цю пригоду, разом з іншими епізодами газетярського життя, найбільш автобіографічній своїй героїні — Емілі Старр.

58

"Маленький священник" — "The Little Minister", любовно-психологічний роман Дж.Баррі, якого ми знаємо переважно як автора "Пітера Пена". За мотивами "Меленького священника" ставилися вистави і знімалися фільми.

59

В оригіналі, можливо, помилково надруковано Palmday. Оскільки за григоріанським календарем у 1902 р. Пальмова (інакше Вербна або Квітна) неділя святкувалася 23 березня, а 3 травня припало на суботу, то я осмілилася дещо підредагувати текст.

60

A.P.A. (Association of American Publishers) — Асоціація американських видавців.

61

Цей епізод теж увійшов до складу циклу повістей, головною героїнею яких є Емілі Старр.

62

Героїня "Енн..." просила називати її Anne.

63

Іспанські замки — в англійській мові ця ідіома означає "витвір фантазії". Пізніше письменниця обіграла її в повісті "Блакитний Замок".

64

"Люсі Грей" — поезія Вільяма Вордсворта.

65

Це писалося у 1917 році. Нині важко вже назвати мову, на яку не переклали б зворушливу повість про руду дівчинку з буйною фантазією. Все ж зазначу, що кілька років ми маємо також українську "Енн" в чудовому перекладі Анни Вовченко.

66

Обан — курортне містечко в Шотландії.

67

Стаффа та Йона — острови, входять до групи Внутрішніх Гебрідських островів.

68

Лох Ейв — велике прісноводне озеро в Шотландії.

69

Мається на увазі туристичне агенство, засноване Томасом Куком.

70

Фінгалова печера — морська печера на острові Стаффа.

71

Ісая, 57:15, переклад Ів.Огієнка.

72

Дещо змінена цитата з елегії Томаса Грея (1716–1771): "Can storied urn, or animated bust…"

73

Ейр — місто в центрі Шотландії.

74

Видозмінена цитата з "Паломництва Чайльд-Гарольда" Байрона:

"Where'er we tread, 'tis haunted, holy ground"

75

Мається на увазі Р.Бернс, уродженець графства Ейр.

76

"Тем о'Шентер" ("Tam o' Shanter") — поема Р.Бернса. Біля руїн раніше згаданої Олловей Кірк відбувається одна з її сцен — "відьомський танець".

77

Highland Mary, вона ж Мері Кемпбел — кохана жінка і героїня поезій Роберта Бернса.

78

"Стелла" — поетичне ім'я подруги Дж.Свіфта Естер Джонсон, адресатки збірника його листів "Щоденник для Стелли".

79

Лукаста — героїня поезій англійського поета 17 ст., Ричарда Лавлейса.

80

Джулія — героїня поезії "За одяг Джулії" англійського поета XVII ст. Роберта Герріка.

81

Алексіс-Фелікс Арвер (1806-1850) — французький поет і драматург. Найвідоміший його твір — сонет "Un secret".

82

Троссач (Trossachs) — невеликий лісовий масив у Шотландії, нині національний парк.

83

"Дама озера" — "The Lady of the Lake", поема В.Скотта.

84

Еллен, Фіц-Джеймс і Родерік Ду — герої поеми "Дама озера".

85

Лох Ломонд, Лох-Катрін — озера в Шотландії.

86

Інверснейд — селище над озером Лох Ломонд.

87

"the beach of pebbles white as snow". Дещо змінена цитата з поеми "Дама озера":

"The beach of pebbles bright as snow".

88

Дещо змінена цитата з "Дами озера"

"Where shall he find, in foreign land

So lone a lake, so sweet a strand?"

89

Brig o' Turk — селище у Троссачі.

90

Еріка сиза — рослина з родини вересових.

91

Ben Venue — гора у Троссачі.

92

Melrose — місто в Шотландії.

93

"Abbotsford House" — садиба, збудована В.Скоттом.

94

Майк Скотт — тут шотландський математик і схоласт. З ним пов'язані численні легенди. В.Скотт згадує М.Скотта у "Пісні останнього менестреля".

95

Інвернесс — місто в центрі Шотландії.

96

Герой роману Баррі "Сентиментальний Томмі".

97

Roslin Chapel — пізньоготична церква в Шотландії.

98

Цитата з балади В.Скотта "Прекрасна Розабел".

"Seem'd all on fire that chapel proud

Where Roslin's chiefs uncoffin'd lie"

99

Аллоа — місто на сході Шотландії.

100

"Марміон" — поема В.Скотта.

101

Твід — ріка на кордоні між Англією та Шотландією.

102

Місце дуже кровопролитної битви між англійським та шотландським військом, що відбулася 1513-го року. У цій битві шотландська армія була дощенту розгромлена, загинуло від 5 до 10 тисяч шотландців, серед них король Яків IV.

103

Кесвік — місто в Камбрії на північному заході Англії.

104

Дещо змінена цитата з "Паломництва Чайльд-Гарольда" Байрона:

"The haughtiest breast its wish might bound

Through life to dwell delighted here"

105

Йоркський кафедральний собор Святого Петра.

106

Роман В.Теккерея. Емелія та Джозеф Седлі, Джордж Осборн, Беккі Шарп — його персонажі.

107

О́лівер Ґолдсміт (1728 — 1774) — відомий англомовний ірландський есеїст, поет, прозаїк, драматург

108

He ne'er is crowned with immortality

Who fears to follow where airy voices lead

Цитата з поеми Дж.Кітса "Ендиміон".

109

And one far-off divine event,

To which the whole creation moves.

Цитата з поеми А.Теннісона "Пам'яті А.Г.Г.". А.Г.Г. — Артур Геллем, друг поета.